

university of
 groningen

Human Capital, Regionale Arbeidsmarkten en Ongelijkheid

Prof. dr. Jouke van Dijk

Hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse, Vakgroep Economische
Geografie, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Afscheidsrede, Senaatszaal, Academiegebouw, 15 September 2022

Email: Jouke.van.dijk@rug.nl

Website: www.joukevandijk.nl

Waar ga ik het over hebben?

- **Mensen, regio's en ongelijkheid**
- Relatie met mijn eigen onderzoek en van de vele mensen waarmee ik gedurende ruim 40 jaar heb mogen samenwerken, maar ook in relatie met het regionale en het arbeidsmarkt beleid waar ik veel heb geleerd van bestuurders waarom men iets wil, wat wel en niet werkt, en waarom dat zo is (of niet!).
- **Onderwerpen:** Regionale ongelijkheid, Migratie, Demografie, Arbeidsmarktbeleid, Brede Welvaart, Deltaplan, Lelylijn, Braindrain, Toerisme, Holwerd aan Zee.

Inclusieve Arbeidsmarkt: Kansen voor iedereen!?!?

De centrale vragen voor de participatiesamenleving:

1. Hoe zorgen we er voor dat organisaties **kwantitatief** en **kwalitatief** aan **goed geschoold** personeel komen?
2. Hoe zorgen we ervoor dat **iedereen** zijn of haar **talenten** kan **benutten** in een **passende** baan?
→ ofwel: het gaat om **brede welvaart: iedereen moet meedoen en duurzame inzetbaar zijn!!**

De antwoorden op deze vragen hangen in belangrijke mate af van de individuele kenmerken van personen in combinatie met de regionale arbeidsmarkt waar ze wonen en/of werken, de instituties en het nationale, regionale en lokale beleid.

John Maynard Keynes prediction in 1930:

In the summer of 1930, at the start of the Great Depression, John Maynard Keynes gave a speech in Madrid entitled «Economic Possibilities for our Grandchildren». He stated that, over time, humankind was solving its economic problems thanks to the process of capital accumulation.

He predicted that the standard of living in progressive countries would, in one hundred years, be between four and eight times higher than it was in 1930, and that the standard working week would be fifteen hours. An important societal problem foreseen in Keynes' prediction would be **how to spend leisure time** (Keynes, 1963).

Human Capital, Regionale Arbeidsmarkten en Ongelijkheid tussen Regio's en Mensen

The individual benefits of investing in **human capital**

- Human Capital Theory (Sjaastad, 1962) and Job Search Theory (Lippman and McCall, 1976, 1979 and Pissarides, 1976): higher educated have higher wages, lower risks of unemployment; but also better health, higher life expectancy → **education plays a crucial role.**
- Higher educated are more spatially mobile because they have lower (information and psychic) cost and higher returns in terms of future wages and they move to cities. Path-dependency: if they move once, they are more likely to move again: onward moves versus return moves.
- In- and outflows of migration are highly correlated: but destination choice has mixed relations with regional differences in wages and unemployment (e.g. Lowry, 1966). Regional differences in cultural and natural amenities and quality of life also play a role (e.g. Graves, 1980)

Classic question about regional growth still in debate

Literature: do “Jobs-follow-People or People-follow-Jobs?” (Borts and Stein 1964; Steinnes and Fisher 1974) or related “chicken-or-egg” (Muth 1971). Later *The Determinants of County Growth* by Carlino and Mills (1987) with lagged adjustment framework. The question relates:

- Do people move for economic factors (jobs) or amenities and quality-of-life factors? (e.g. Lowry, 1966; Partridge 2010). Borrowed size.
- Is the residential location decision made before or after the job location decision? (e.g., Deding et al. 2009).
- Are employment locations of firms really exogenous to residential locations? Or vice-versa (as assumed in the monocentric city model)?
- Do these patterns differ by level of education / human capital and change over time with footloose 24/7 jobs, hybrid working and self-driving cars?

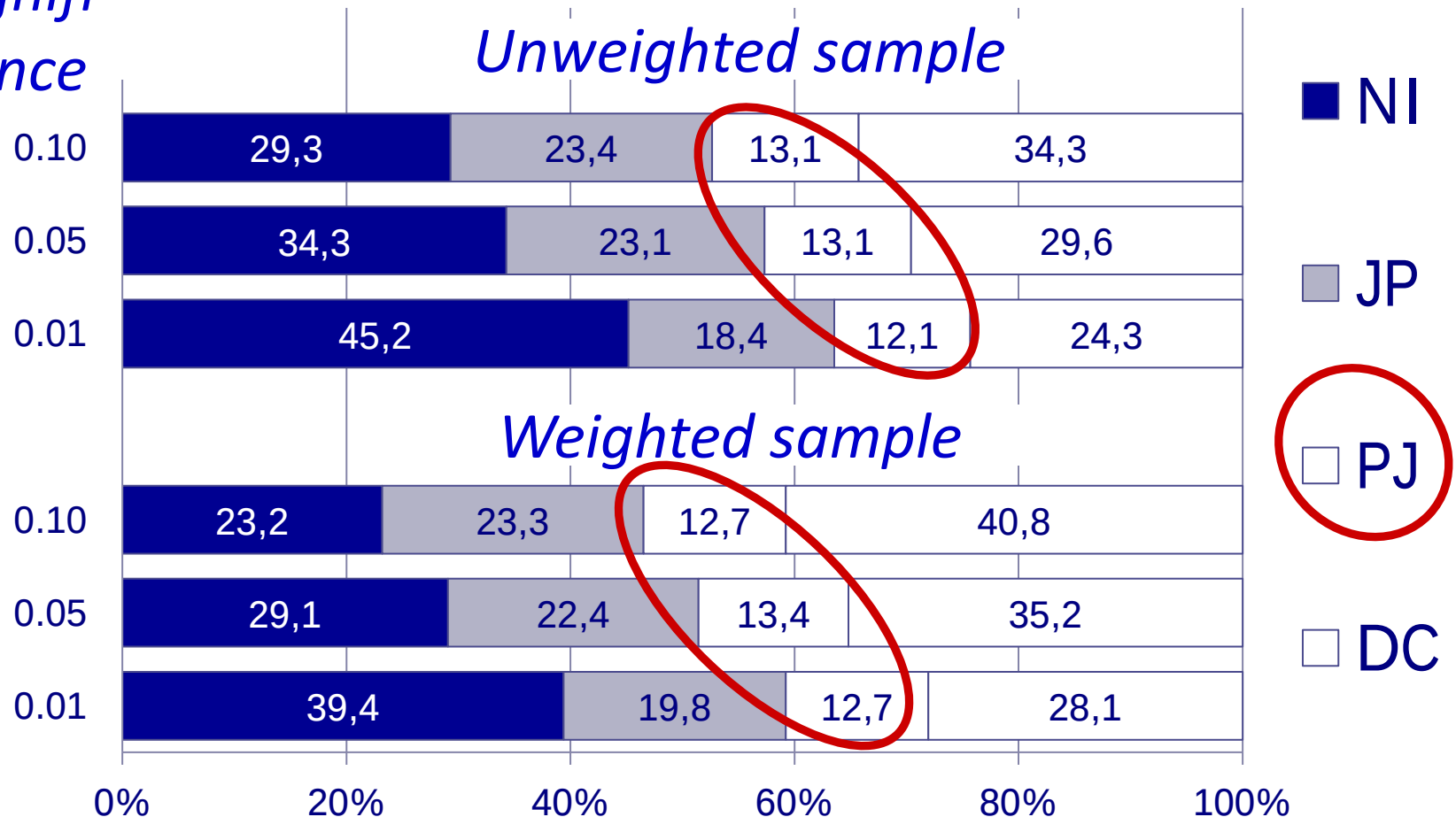

Duelling theoretical models and empirical result

- **New Economic Geography** (Krugman, 1991): falling transport cost lead to concentration of people and economic activities
 - **Agglomeration effects**, attractiveness of (big) cities; more jobs, higher productivity; high level facilities like universities, hospitals, etc.; cultural amenities like musea, concerts, (Gleaser et al, 2001 etc., Florida, 2003)
 - **Amenity migration** (Graves, mid1970s): people are moving to nice places, warm climates; Storper & Scott (2009): people only move to nice places with suitable employment; Author (2019) are cities overrated?
- **Partridge (2010): for the US, Graves is the winner!**
- Hoogstra, Van Dijk & Florax (2017) find based on a meta-analysis of 321 studies that the results are highly divergent, but that more results point towards **“jobs follow people”** than towards “people follow jobs”.

Classification of the results: People-Follow-Jobs most unlikely

Signifi-
cance

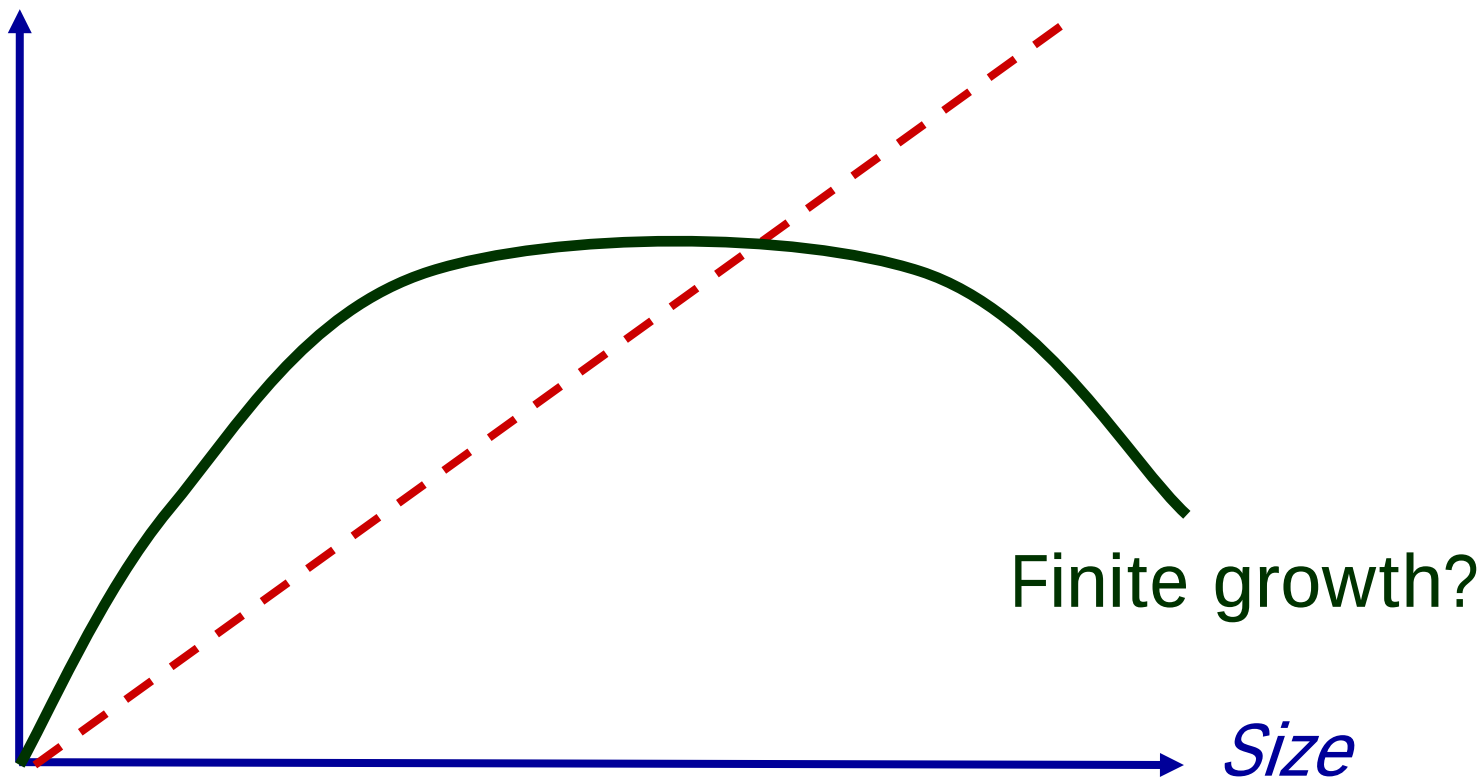
Source: Hoogstra, Van Dijk and Florax, Spatial Economic Analysis, 2017

Agglomeration and productivity growth

Growth

Linear infinite growth?

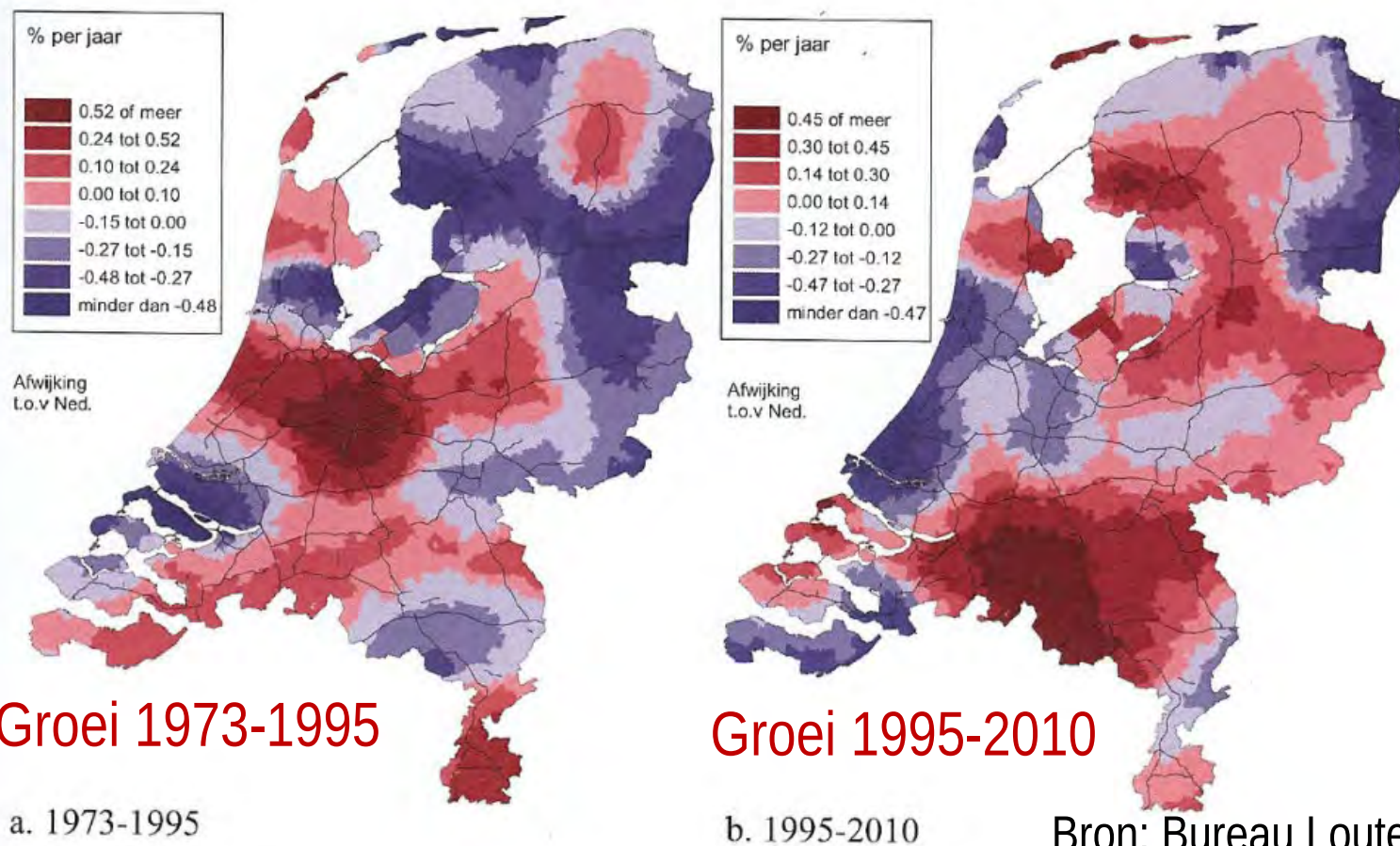
Trade off between agglomeration benefits vs
congestions cost (Broersma and Van Dijk, JEG, 2008)

Hoe staat het Noorden ervoor?

Ontwikkeling werkgelegenheidsgraad 1973-2010

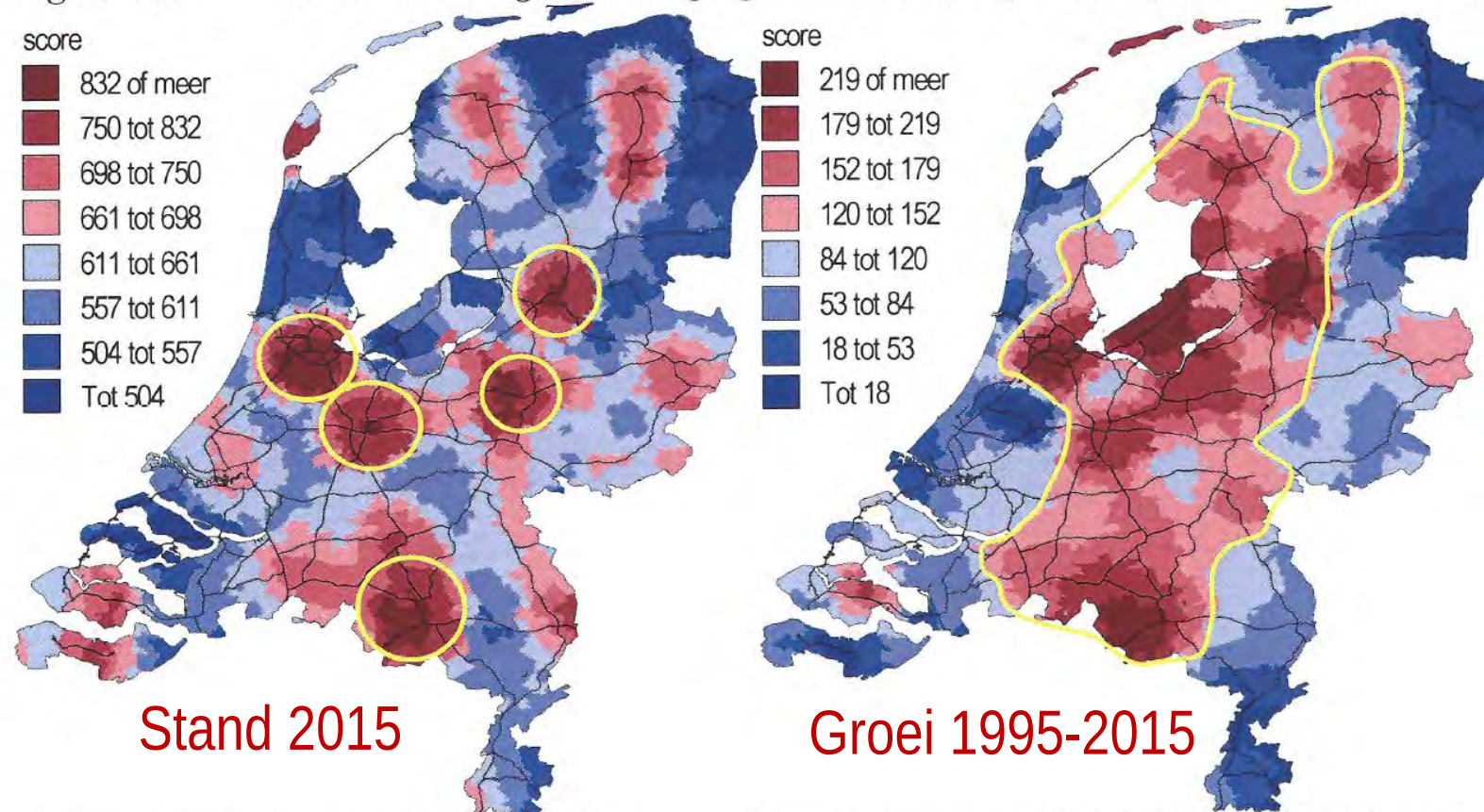
Figuur 3.7 Ontwikkeling arbeidsplaatsen per inwoner 15-64 jaar, 1973-2010

Stand 2015 aantal arbeidsplaatsen/inwoner 15-64 jaar en van 1995-2015

Figuur 2.2 Relatieve vertegenwoordiging en ontwikkeling arbeidsplaatsen, totale bedrijvigheid

a. Relatieve vertegenwoordiging 2015

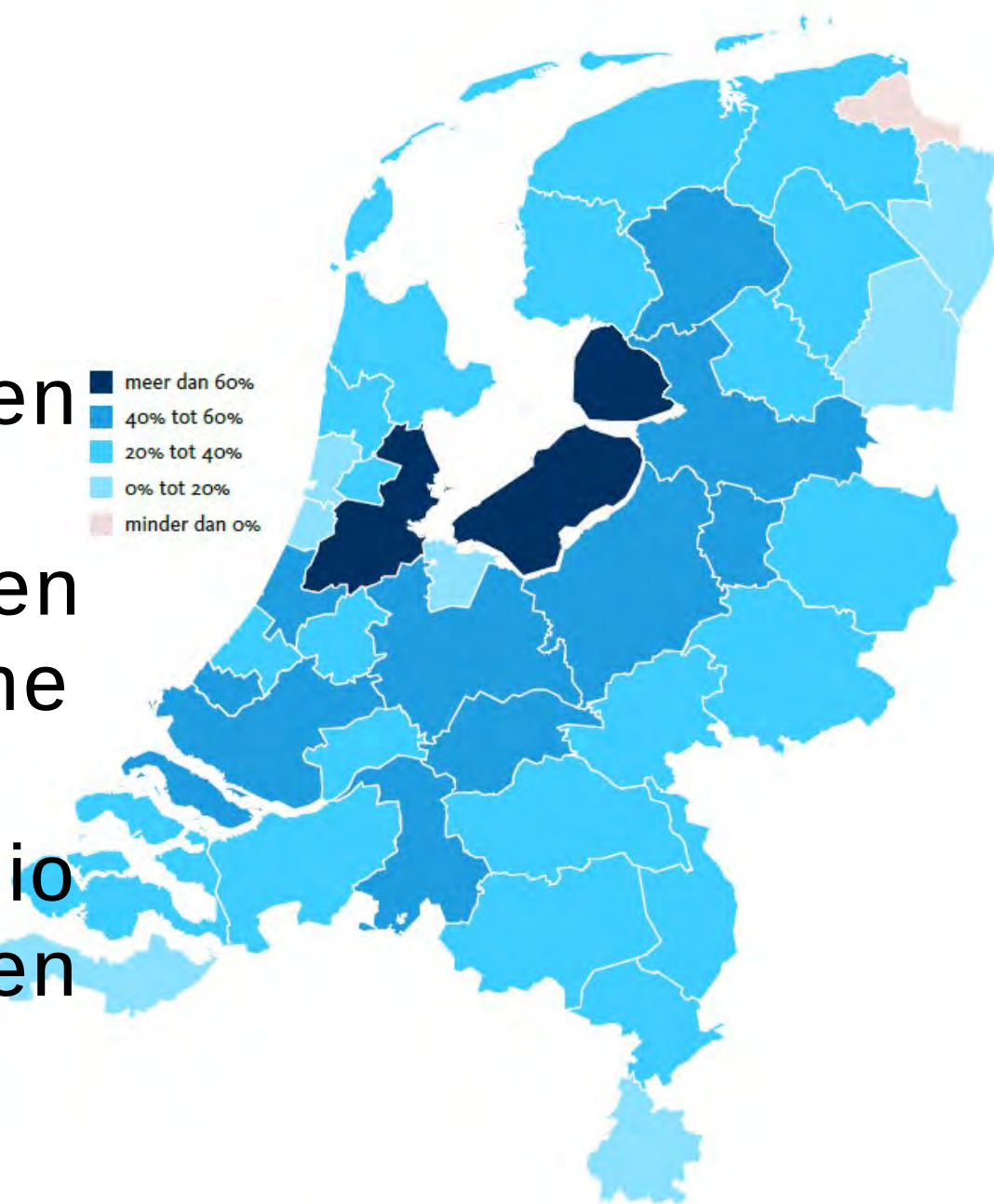
b. Ontwikkeling 1995-2015, geschaald aan inwoners

Bron: Bureau Louter, 2017

Groei banen per COROP-regio tussen 1996 en 2020:

- Oost Groningen en Zuid-Oost Drenthe blijven achter
- Delfzijl enige regio met afname banen

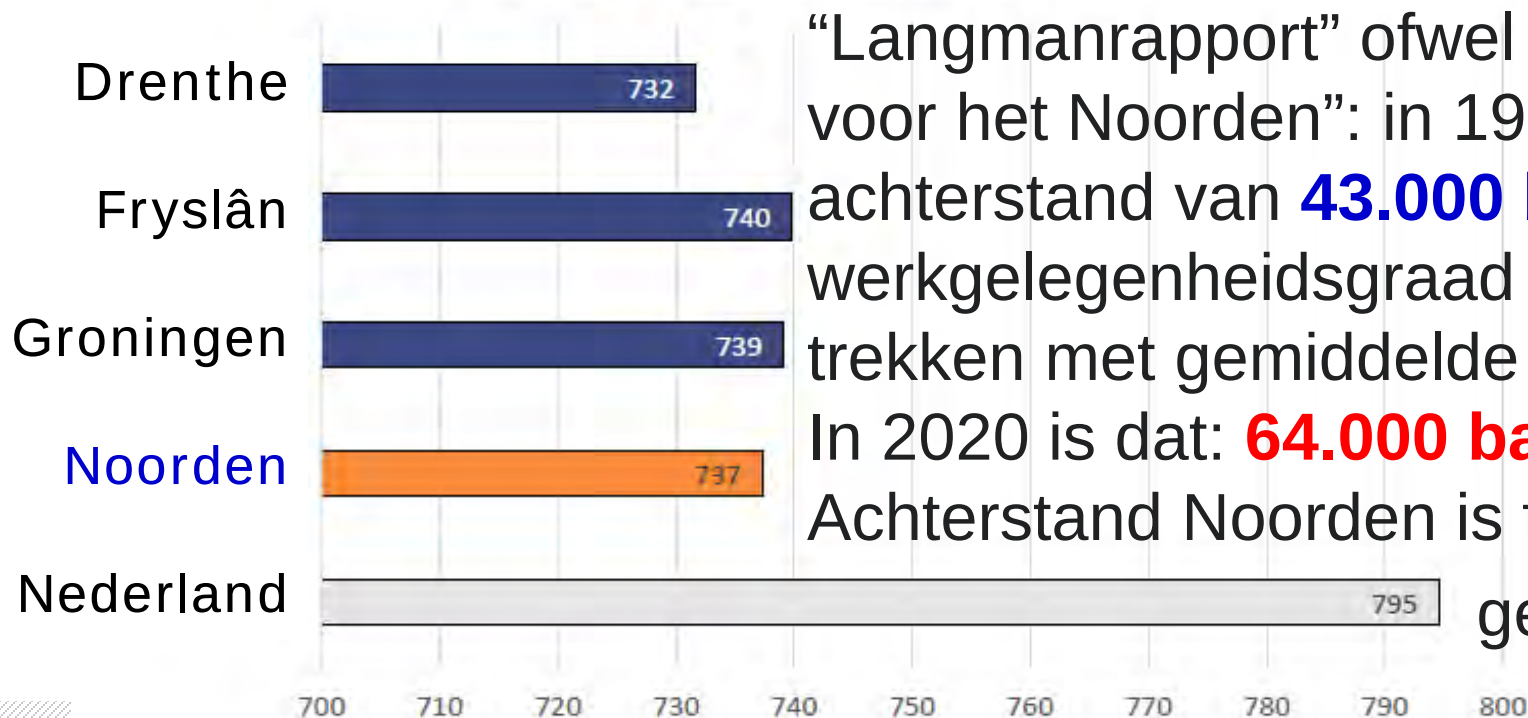

Kaart 1. Groei banen per COROP-regio tussen 1996 en 2020

Werkgelegenheidsgraad: aantal banen per 1.000 inwoners 15-65 jaar **lager** dan NL

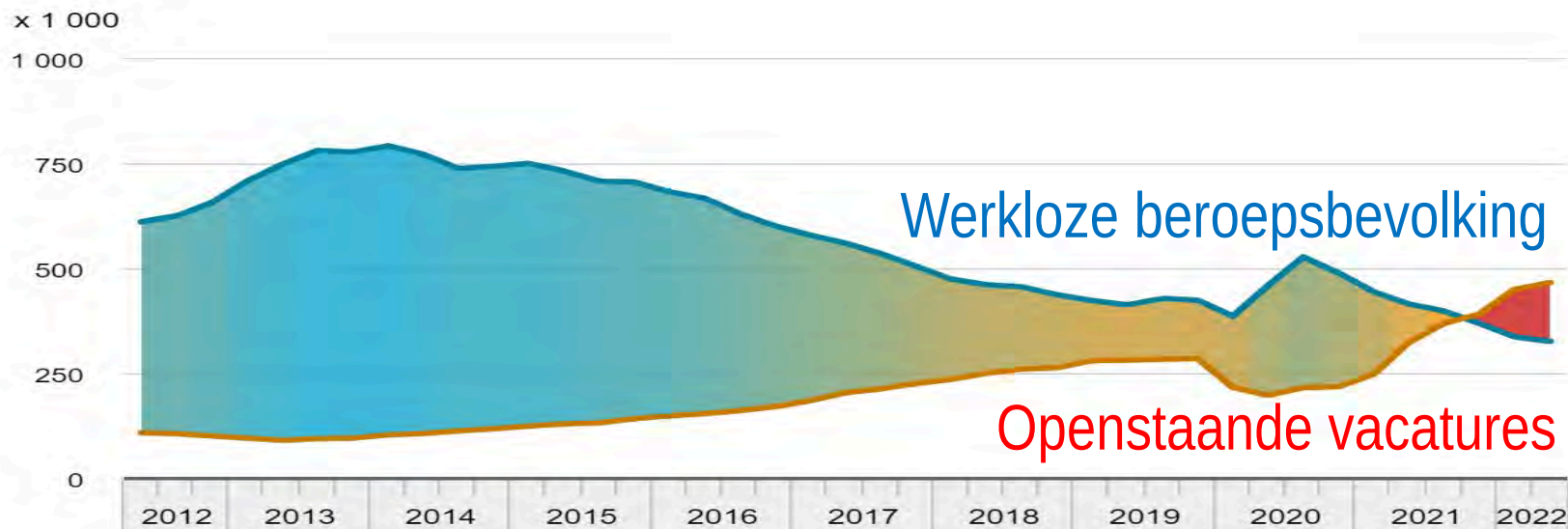
Aantal banen per 1.000 inwoners 15-65 jaar

“Langmanrapport” ofwel “Kompas voor het Noorden”: in 1996 achterstand van **43.000 banen** om werkgelegenheidsgraad gelijk te trekken met gemiddelde Nederland. In 2020 is dat: **64.000 banen!** → Achterstand Noorden is flink groter geworden!

Spanning op de Nederlandse arbeidsmarkt

Openstaande vacatures en werkloze beroepsbevolking
(seizoengecorrigeerd)

- Lage - hoge spanning
- Meer vacatures dan werklozen
- Werkloze beroepsbevolking (seizoengecorrigeerd)
- Openstaande vacatures (seizoengecorrigeerd)

De **aantallen**
openstaande
vacatures en
werklozen (alleen
WW!) zijn nagenoeg
gelijk in alle
provincies!

2^e kw 2021: werklozen en openstaande vacatures

Openstaande vacatures en werklozen, 2e kwartaal 2021

MAAR: In Arbeidsmarktregio Groningen zijn in totaal **54.000** werkzoekenden beschikbaar

Wie zijn er beschikbaar voor vacatures in Groningen als je breder zoekt?

54.000 geregistreerde
werkzoekenden(GWU)

WW

- 79% startkwalificatie
- 54% zonder werk
- 1.400 techniek / productie
- 1.700 administratie
- 900 zorg en welzijn
- 48% = 50-plus

Wajong

- 3.000 techniek / productie
- 700 transport / logistiek
- 75% jonger dan 40 jaar

Bron: UWV.

Bijstand

- 6.600 techniek / productie
- 4.100 dienstverlening
- 86% zonder werk
- 40% startkwalificatie

WIA / WAO

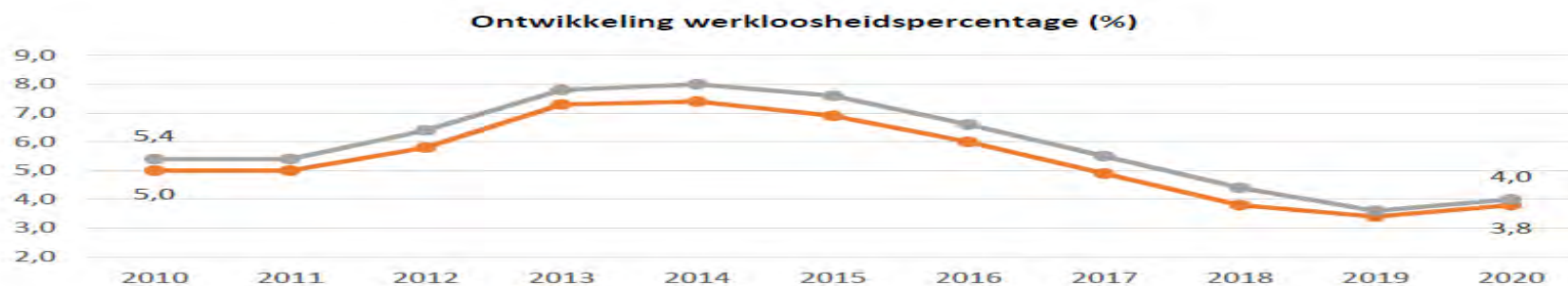
- 700 hoogopgeleid

Zelfde beeld in
arbeidsmarktregio's
Drenthe: 19.000
Fryslân: 44.000
Noorden: 117.000

Werkloosheidsverschil Noorden–NL **daalt**: 0,2%

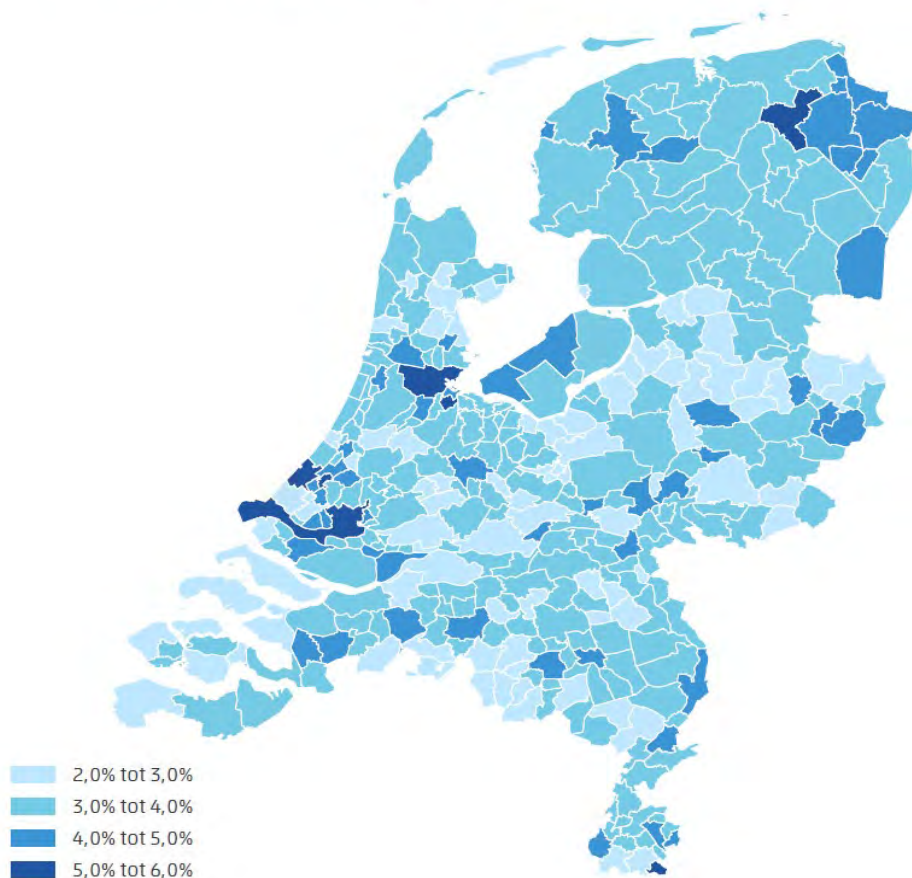
Maar verschil netto-participatiegraad **groeit**: 2,1%

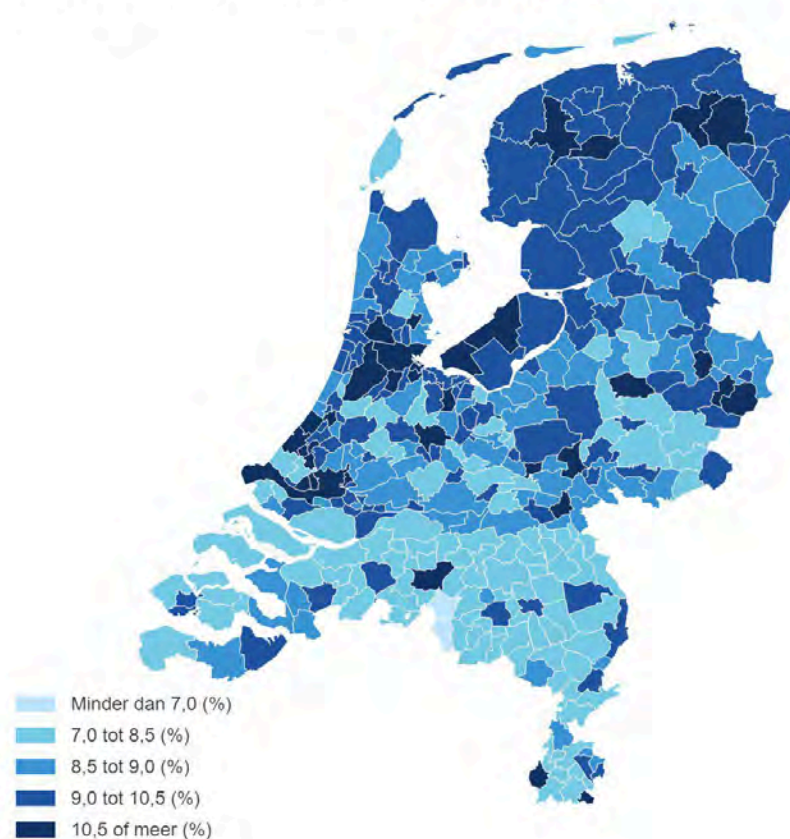
Werkloosheid %

3.14 Werkloosheidspercentage naar gemeente, 2020

Onbenut arbeidsaanbod %

Onbenut arbeidspotentieel¹⁾ naar gemeente, 2021

1) als aandeel van de bevolking van 15 tot 75 jaar

Inclusieve Arbeidsmarkt: Kansen voor iedereen!?!?

De centrale vragen voor de participatiesamenleving:

1. Hoe zorgen we er voor dat organisaties **kwantitatief** en **kwalitatief** aan **goed geschoold** personeel komen?
2. Hoe zorgen we ervoor dat **iedereen** zijn of haar **talenten** kan **benutten** in een **passende** baan?
 - ofwel: het gaat om **brede welvaart: iedereen moet meedoen en duurzame inzetbaar zijn!!**

De antwoorden op deze vragen hangen in belangrijke mate af van de individuele kenmerken van personen in combinatie met regionale arbeidsmarkt waar ze wonen en/of werken en de instituties en het nationale, regionale en lokale beleid.

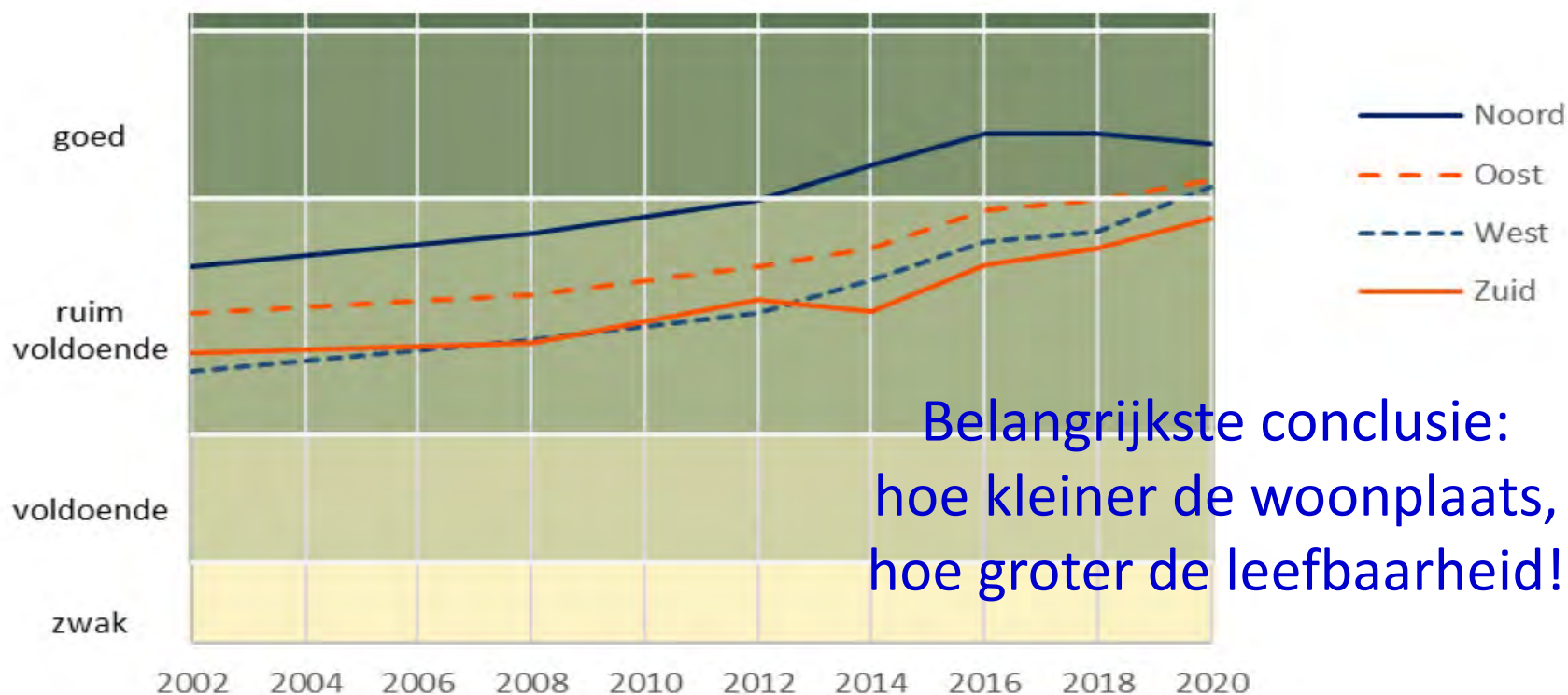

Leefbaarheid, Geluk en Brede Welvaart

Leefbaarheid is het beste in het Noorden

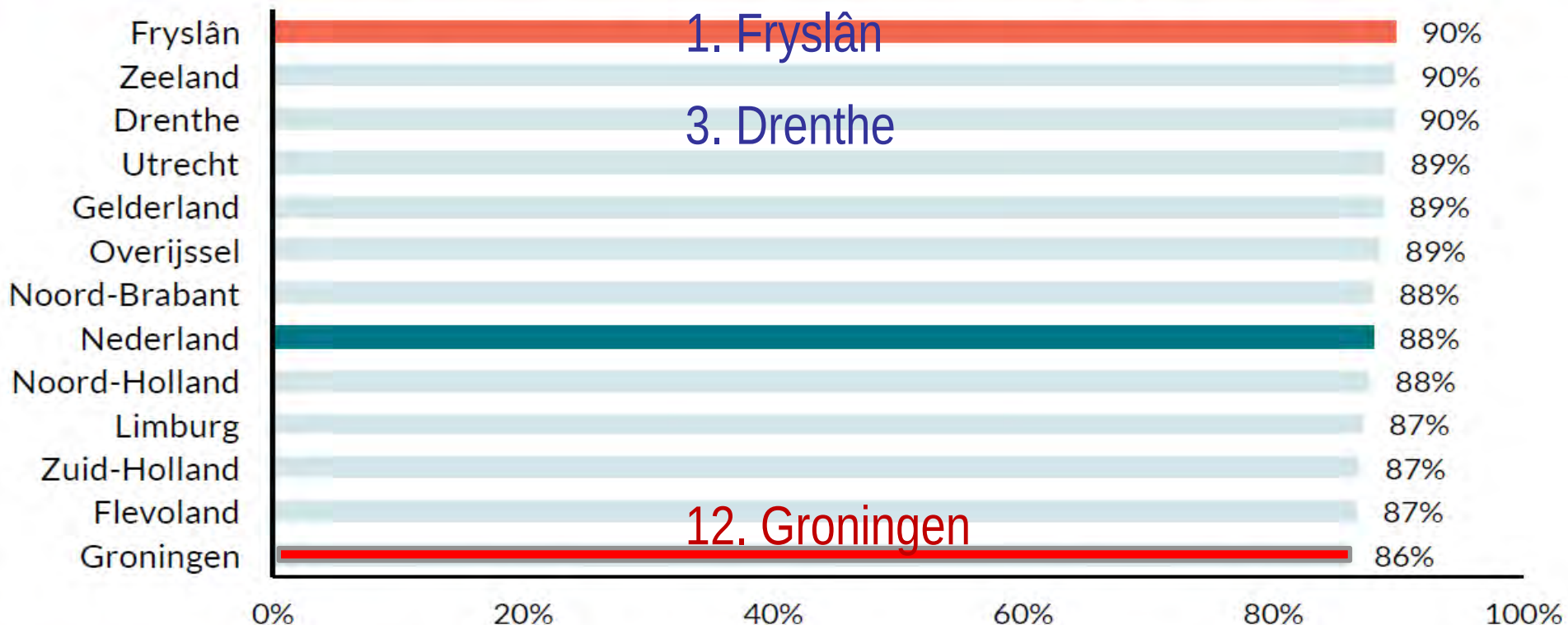
Figuur 2.3 *Ontwikkeling score Leefbaarmeter 2002-2020 naar landsdeel*

Aandeel gelukkige inwoners laagste in Groningen hoogste in Fryslân en ook in Drenthe

Percentage inwoners dat zichzelf als (zeer) gelukkig beschouwt per provincie, 2013-2019

Het hebben van werk is belangrijk om gelukkig te zijn!

Brede welvaart: er is meer dan werk en inkomen!

Brede welvaartsindicator

Bron: Thomson Datastream

In het Noorden
scoort het noord-
oosten laag.

Demografische ontwikkelingen

Bedreigd Bestaan (1959)

30 november 1959 eerste exemplaar uitgereikt aan Commisaris van de Koningin W.A. Offerhaus.

bedreigd bestaan

de sociale, economische en culturele situatie in

noord groningen

Rijk met Kleine Dorpen

Een sociologische studie naar het
platteland van Noord-Groningen

Jan Dirk Gardenier 2012

university of
 groningen

Kaart 16 Grootste provinciale netto migratiestromen;
 1948/1952, 1958/1962, 1973/1977 en 1996/2000

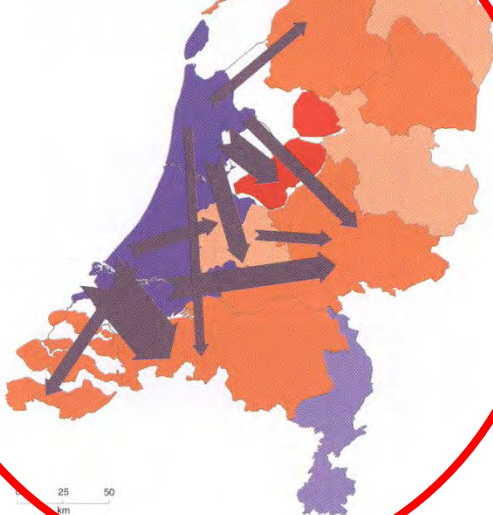
1948/1952
 1948/1952

1958/1962
 1958/1962

→ 346 (Drenthe > Overijssel, 1948-52)
 → 6575 (Zuid-Holland > Noord-Brabant, 1973-77)

1973/1977

1996/2000

Bron: CBS

Netto binnenlandse migratie stromen in Nederland:

1948/1952
 1958/1962
 1973/1977
 1996/2000

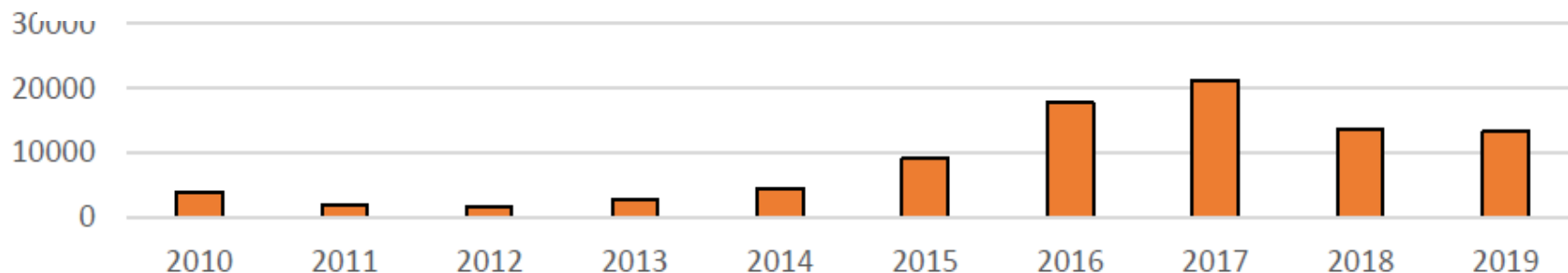

Binnenlandse migratiesaldo Noorden: negatief

Meer mensen aantrekken?

Buitenlands migratiesaldo Noorden: positief

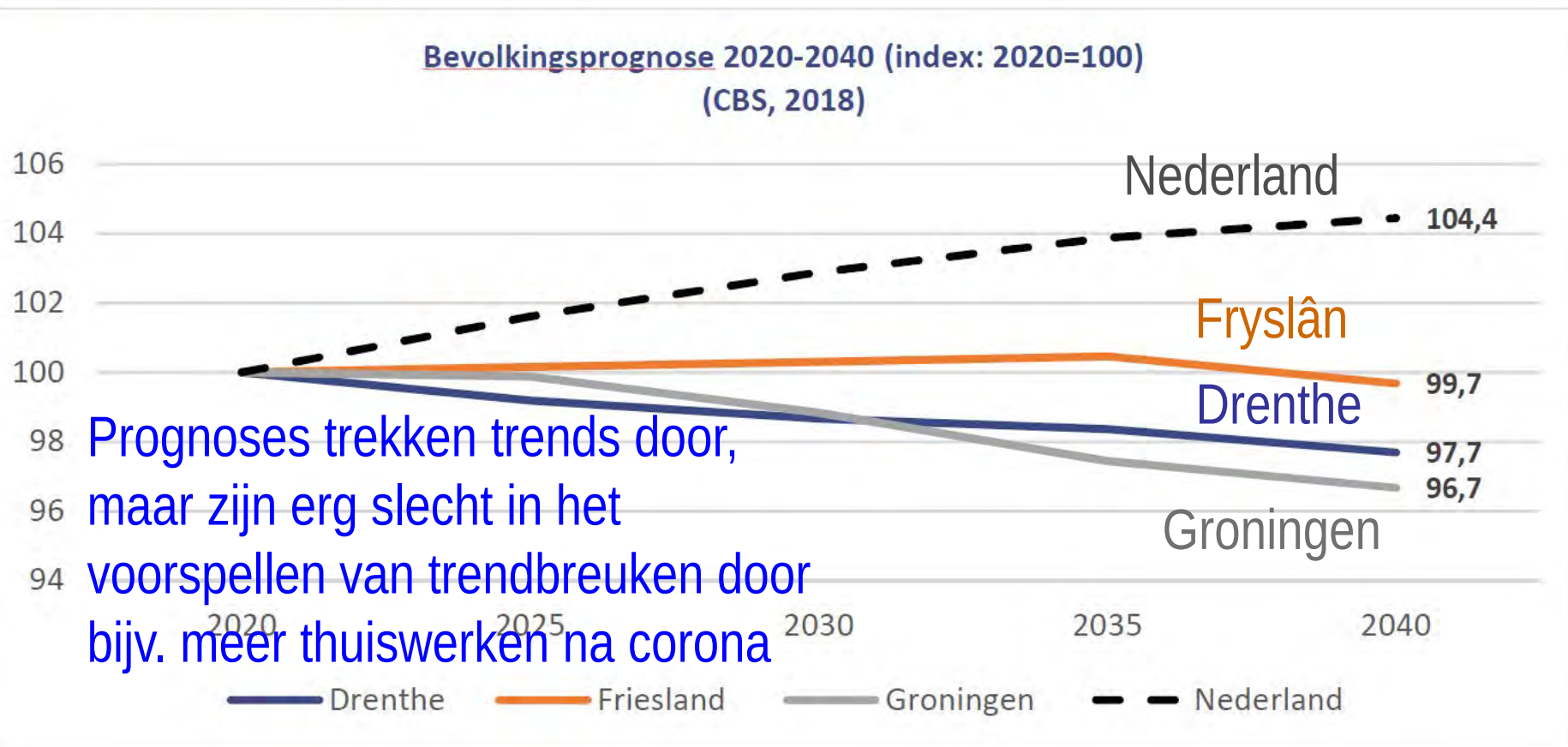
Arbeidsmigranten oplossing krappe arbeidsmarkt?

Bron: CBS, Regionale Kerncijfers

Bevolkingsprognose 2020-2040: **krimp!**

Figuur 1: Bevolkingsprognose Noord-Nederland

Gevolg corona?

zaterdag 5 september 2020

DAAGBLAD NOORDEN

'Al maar meer melk produceren. Het begon ons tegen te staan om in die ontwikkeling mee te gaan'

33

ECONOMIE

Melkveehouders Ninda en Mary Schelhaas stappen over op een biologische melkproductie >>35

Op zoek naar huis mét werkkamer

In berepen waar thuiswerken steeds meer de norm wordt, verhuizen mensen steeds vaker de stad uit richting het platteland. FOTO SHUTTERSTOCK

De trek uit de stad was bij jonge gezinnen al een tijdje gaande, maar door corona komt het in een stroomversnelling. Vooral thuiswerkers stellen nu hogere eisen aan hun woning. En die vinden ze op het platteland.

TON VOERMANS

Het kriebelt bij veel woningzoekenden: blijven we in de stad of vertrekken we? Mensen in beroep waarbij thuiswerken steeds meer de norm wordt kiezen steeds vaker voor het laatste. „Vanuit de Randstad was Zwolle de grens, maar die verschuift. Wie naar een of twee keer naar kantoor hoeft wil op die dagen wel wat langer reizen, want het hoeft niet meer elke dag. Het totale reisbudget in uren verandert dan niet. En verder weg staan heel mooie huizen voor lagere prijzen. Mensen die twijfelden of ze naar een groenere omgeving willen verhuizen, krijgen door corona en thuiswerken een duwtje om dat te doen”, zegt Eveline van Leeuwen, hoogleraar Urbane Economie aan de Wageningen Universiteit. Hier, aan

'Mensen die twijfelen krijgen door corona een duwtje in de rug'

smuffelt herkent de lokroep van het oosten en het noorden van het land waar je voor je euro zoveel meer huis krijgt dan in de Randstad. Een voorbeeld: een karakteristieke vrijstaande woonboerderij uit 1935 met 250 vierkante meter woonoppervlak, 6000 vierkante meter grond, garage, paardenshal, dubbele carport, vijf slaapkamers, inpandig kantoor, prima onderhouden. Waar? In Terborg onder de rook van Doetinchem. Vraagprijs: 605.000

hinnenplaatsje van 20 x 10 vierkante meter. Een herenhuis met een patio, tuin, noemt de makelaar het. Op straat parkeren met vergoeding. De woning is perfect opgeknapt, dat wel. Waar? In Utrecht tegen het centrum aan. Vraagprijs: 608.995.000 euro. Terborg is 102 autokilometers van Utrecht verwijderd. Niet naast de deur, maar een of twee keer in de week goed te doen. Met de trein – er is een station – duurt de reis 1 uur en 23 minuten. Makelaar Jannetie Godschalk uit Silvold ziet steeds vaker mensen uit de Randstad die in de Achterhoek een groot huis met flinke tuin zoeken. „Het is een trend. Vooral mensen met jonge kinderen die de mogelijkheid hebben om vaker thuis te werken zodat ze maar een paar keer per week richting Randstad hoeven. Door hetzelfde geld kopen ze hier

den ze het hoofd over de huizenprijzen in de Randstad. Maar de Randsteden hebben vaak ook diepere zakken als ze een woning in Amsterdam of Utrecht hebben verkocht. Godschalk: „Iedereen mag wonen waar hij wil. In degenen met het hoogste bod is de koper, zo werkt het. Dat kan iemand uit de Randstad zijn die een huis heeft verkocht tegen een prijs die hij hier niet kennen.” pagina 34

ADVERTENTIE

Uit onderzoek is gebleken dat 43 procent van de banen in Nederland volledig vanuit huis gedaan kan worden. FOTO SHUTTERSTOCK

De trek van stad naar platteland

VERVOLG VAN PAGINA 33

Sinds corona is er meer vraag naar woningen met een extra werkkamer

net buiten de stad. Daar gaan de woningprijzen ook omhoog, dus dan kijken mensen weer verder.”

Ook de woningmarkt economen van RaboResearch merken de trek naar het platteland. „Nog niet in de statistieken, dat zal pas in 2021 zichtbaar zijn, maar we horen het wel van makelaars dat het gaande is. We horen ook dat kopers uit de Randstad in het oosten flink overbieden”, zegt econoom Lisanne Spiegelhaar.

Hoe groot de trek naar het platteland wordt is koffiedik kijken. Spiegelhaar: „We hebben onderzocht dat 43 procent van alle banen in Nederland volledig vanuit huis gedaan kan worden, zonder dat ze ooit naar kantoor hoeven. Vooral voor de mensen die in de ICT, financiële dienstverlening en zakelijke communicatie werken, geldt dat. Juist in de Randstad vind je die banen. Het is aannemelijk dat de trend om uit de grote steden naar het platteland te trekken, doorzet.”

Van Leeuwen: „Door corona worden verschillen in de maatschappij ook groter. Waar je kunt gaan wonen wordt er ook een. Mensen die thuis kunnen werken hebben de mogelijkheid en het geld om op zoek te gaan naar een plek waar het prettig wonen is. Misschien neemt de druk op de woningmarkt in de stad daardoor wat af en gaat de kwaliteit voor de mensen die achterblijven, zonder daar negatief over te doen, wat omhoog.”

Makelaarsvereniging NVM zag in het tweede kwartaal van het jaar in Gelderland, Drenthe en Friesland al een lichte stijging van het aantal mensen dat afkomstig is uit de Randstad, maar wijst erop dat er al sinds 2013 een trek naar het platteland gaande is. Sinds corona is er meer vraag naar woningen met een extra werkkamer, een balkon of tuin.

De steden lopen niet leeg door de vertrekkers, zegt hoogleraar Van Leeuwen. „De stad blijft aantrekkelijk voor studenten, voor je eerste baan en voor de huwelijksmarkt. Jonge mensen die op zoek gaan naar een partner vinden die gemakkelijker in een stad. Ook immigranten wonen liever in een stad omdat daar meer mensen uit hun cultuur wonen.”

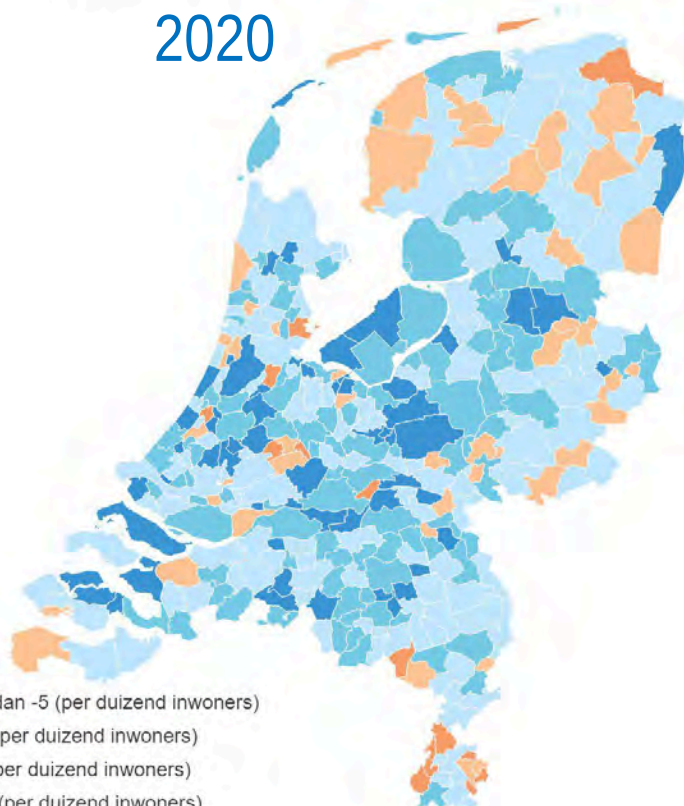

Recente bevolkingsontwikkeling 2020 en 2021

Bevolkingsontwikkeling, 2020¹⁾

Bevolkingsontwikkeling

2020

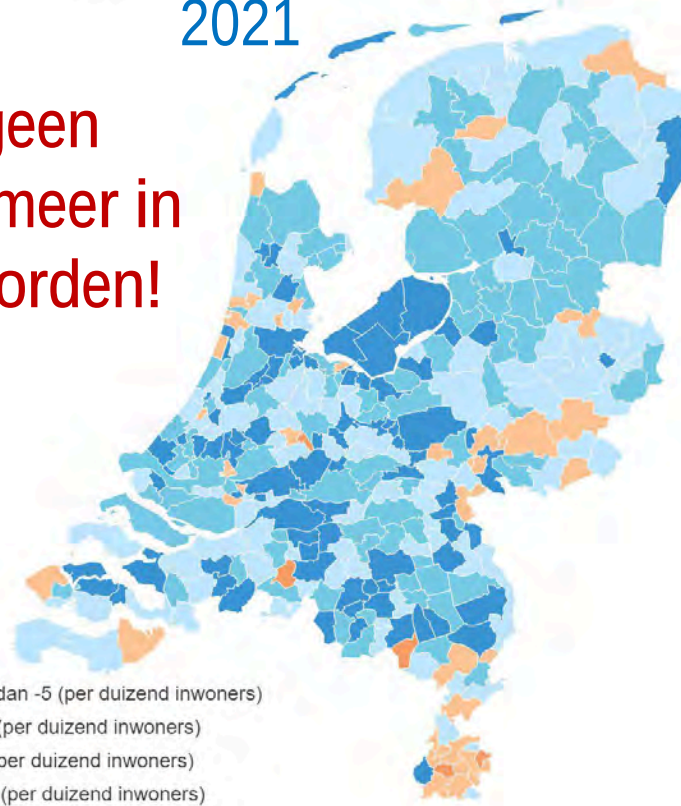

Bevolkingsontwikkeling, 2021*

Bevolkingsontwikkeling

2021

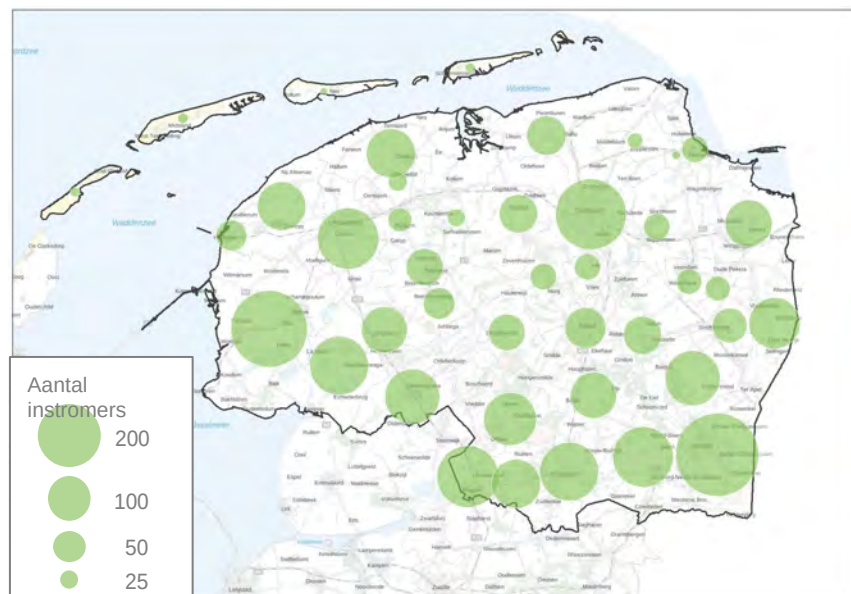
Bijna geen
krimp meer in
het Noorden!

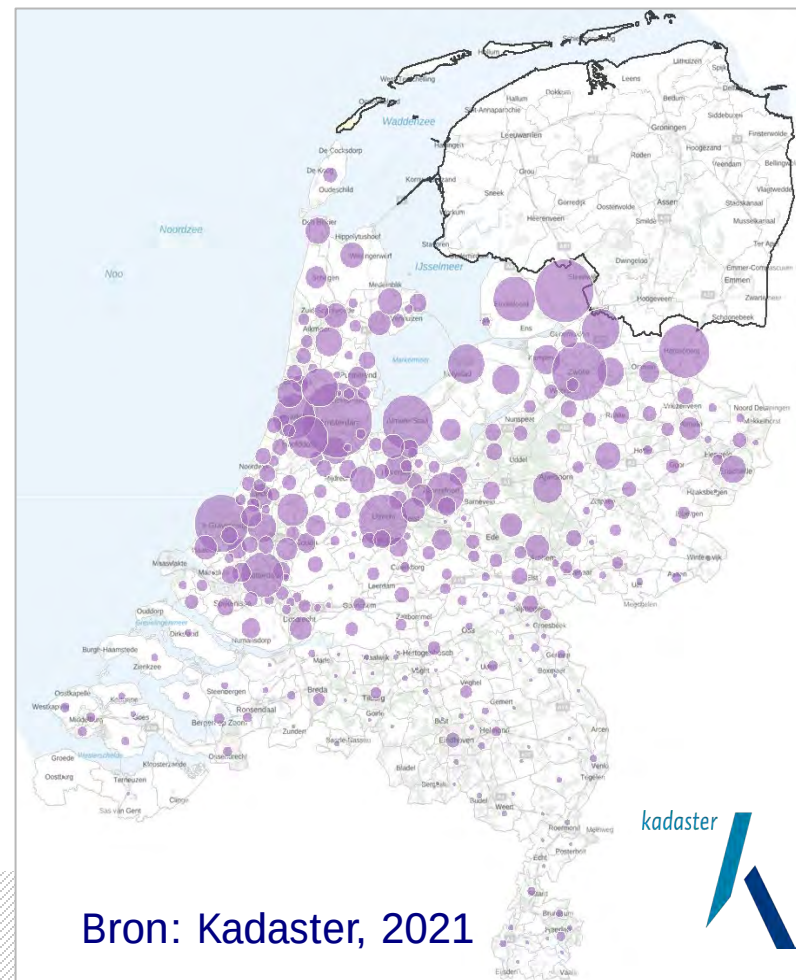

Huizenkopers van buiten het Noorden 2019-2020

Bestemmingsgemeente

Herkomstgemeenten

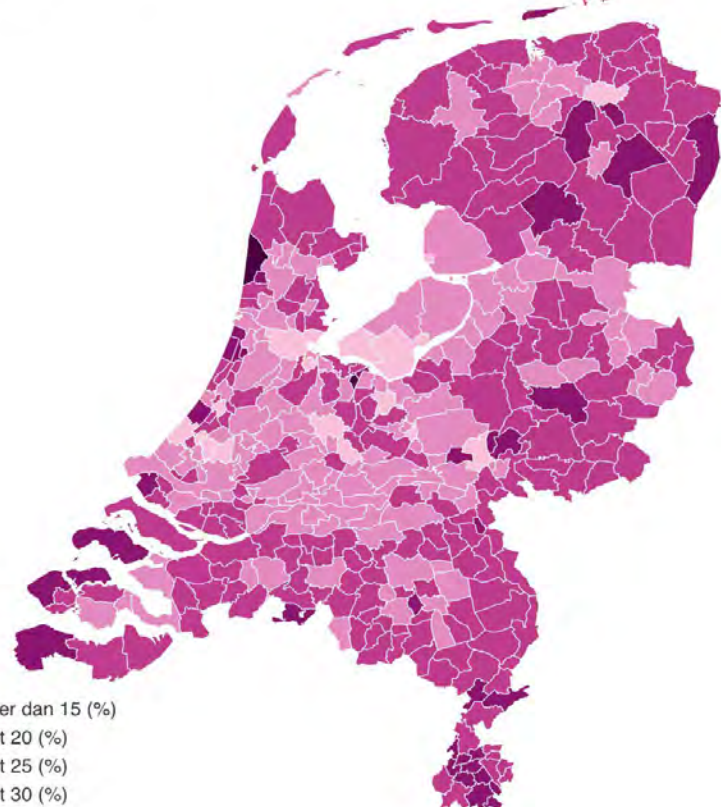
Het aantal kopers van buiten het Noorden in 2019-2020 is 3x zo hoog als in 2013-2014 en ze komen ook veel vaker uit de Randstad in plaats vanuit de randgemeenten.

Bron: Kadaster, 2021

Vergrijzing (% 65+) neemt verder toe van 2018–2035

Percentage 65-plus, 2018¹⁾

% 65+ in 2018

percentage 65-plus, 2035 (prognose)¹⁾

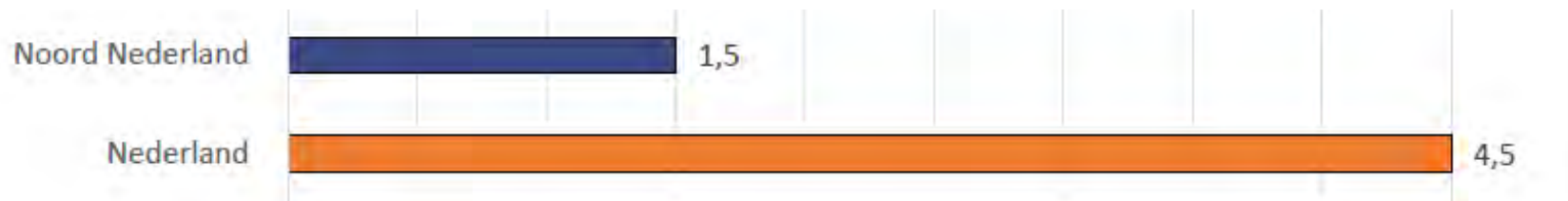
% 65+ in 2035

Vergrijzing: meer
vraag + kleinere
beroepsbevolking
Hoe lossen we
dat op?

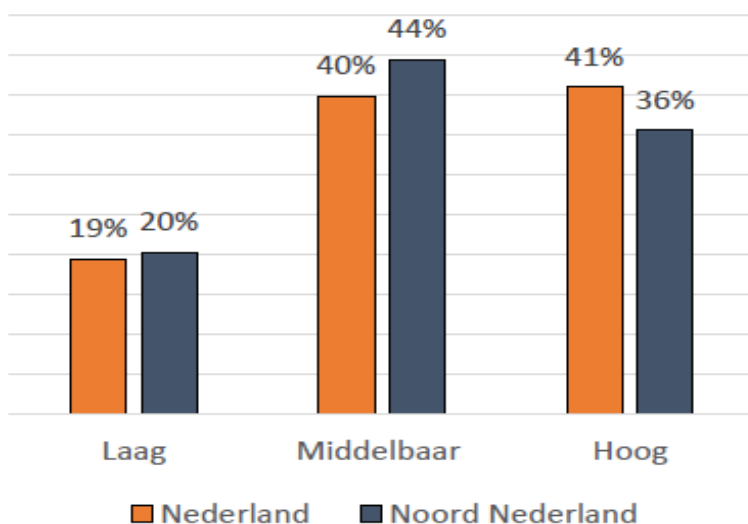

Ontwikkeling beroepsbevolking 2015-2020 (%)

Opleidingsniveau beroepsbevolking 2010-2020

Opleidingsniveau beroepsbevolking
2020

Groei beroepsbevolking blijft achter en ook het aandeel hoger opgeleiden blijft steeds verder achter, vooral in Fryslân en Drenthe

Bron: De Stand van het Noorden, 2021

Hoger opgeleiden concentreren zich in stedelijke gebieden met HBO- of WO-instelling.

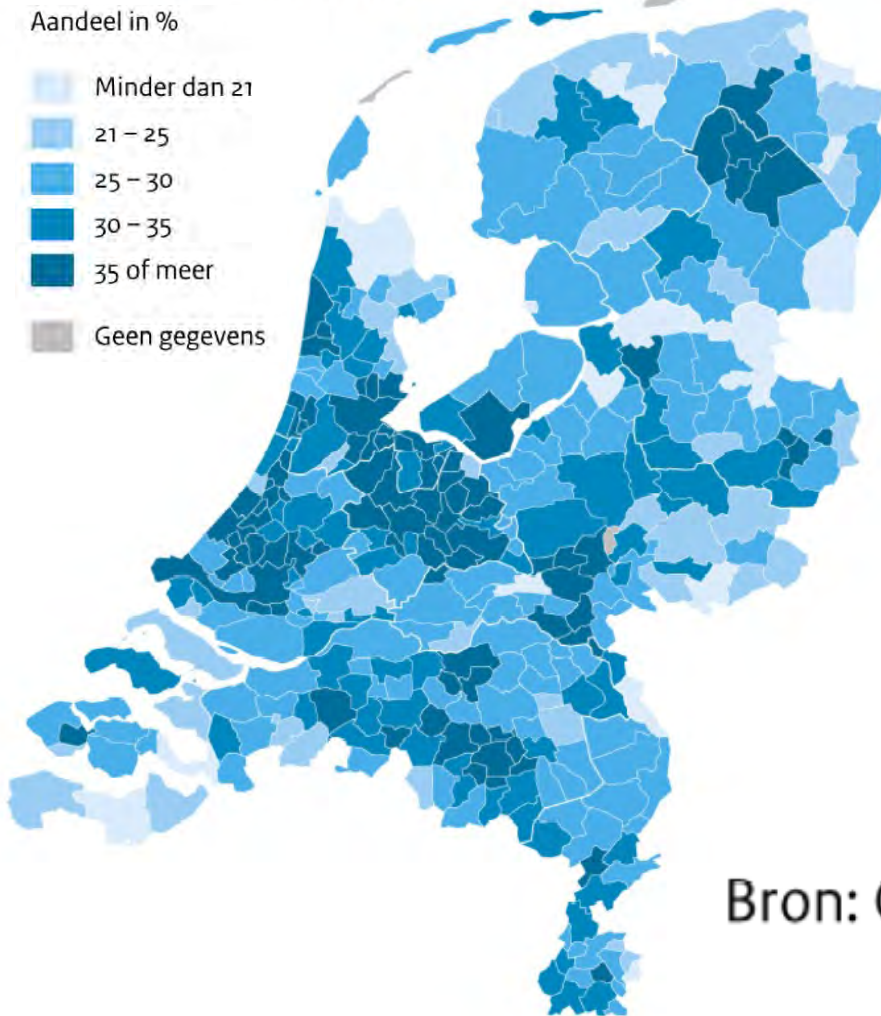
GEVOLG:

krimpregio's langs de kust en de grens, waar ouderen en lager opgeleiden overblijven en banen verdwijnen

Hoogopgeleiden (15 – 75 jaar) per gemeente, 2020

HBO- of WO-opleiding

Aandeel in %

Bron: CBS

Braindrain of schoon export product?

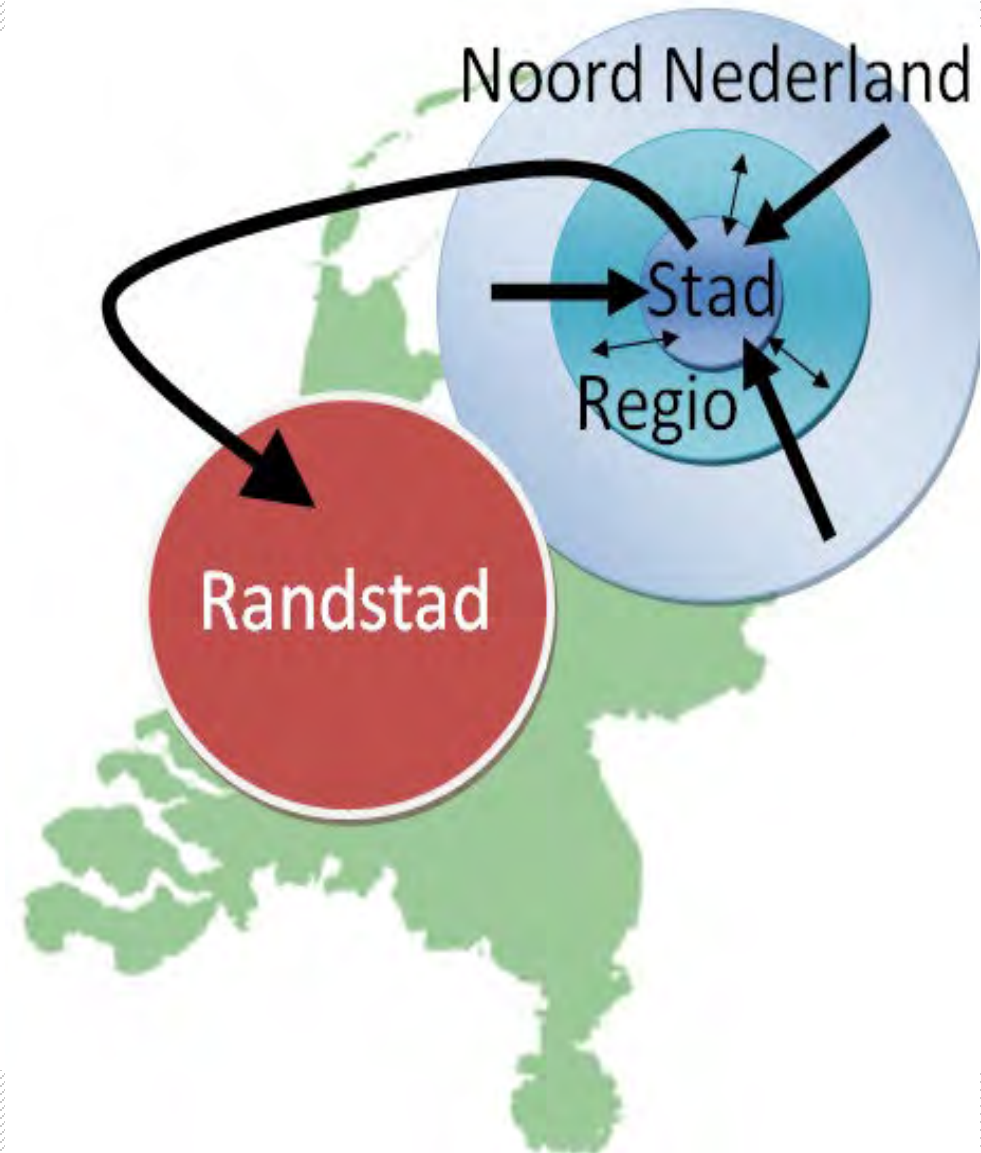

university of
 groningen

Ruimtelijke
uitsortering via het
roltrap model:
jongeren gaan naar
de stad voor hoger
onderwijs

Braindrain:

- binnen het Noorden
- van het Noorden
naar de Randstad

Hoe is de ongelijke ruimtelijke verdeling naar opleiding tot stand gekomen?

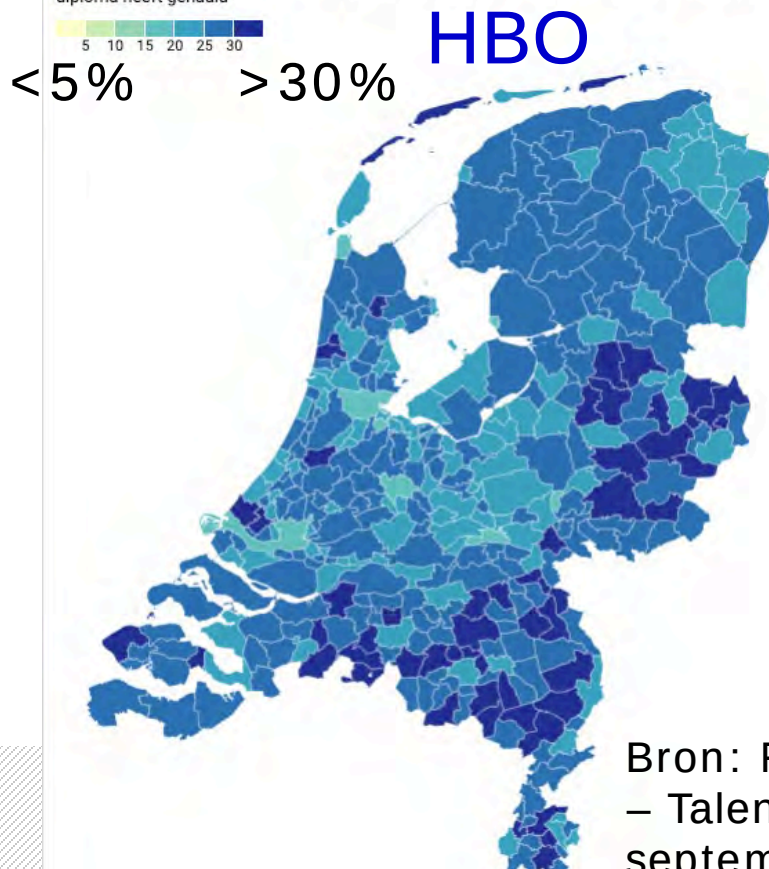
- Recente analyse door Femke Cnossen van Talent in de Regio op basis van CBS Microdata van cohorten jongeren van 1984 tot en met 1992.
- Van deze jongeren weten we:
 - Waar woonden zij op hun 16^e en op hun 28^e?
 - Hebben ze in die periode een opleiding behaald?
 - Wonen zij op hun 28e nog in dezelfde gemeente als op hun 16e?
 - Wat voor patronen zien we dan?

% jongeren dat met **16 jr** in een gemeente **woont**
en met 28 jr HBO of WO diploma heeft gehaald

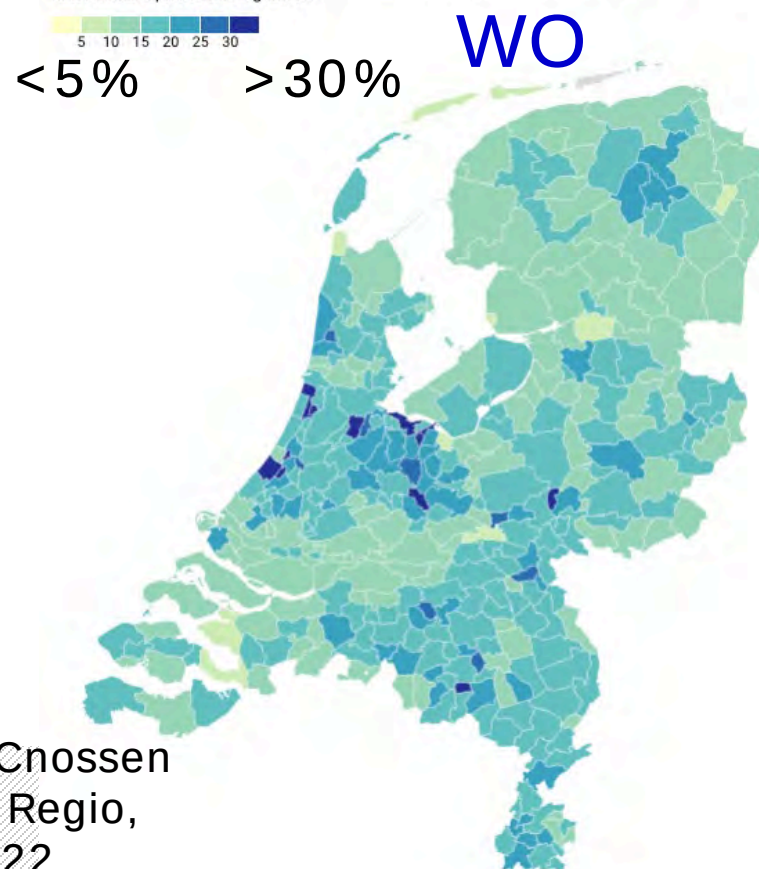
Aandeel jongeren dat later een hbo diploma haalt

Percentage jongeren uit de cohorten 1984-1992 dat opgroeit in gemeente x, en later een hbo diploma heeft gehaald

Aandeel jongeren dat later een universitair diploma haalt

Percentage jongeren uit de cohorten 1984-1992 dat opgroeit in gemeente x, en later een universitair diploma heeft gehaald

Bron: Femke Cnossen
– Talent in de Regio,
september 2022.

Welk % woont met 28 jaar nog/weer in dezelfde gemeente als met 16 jaar?

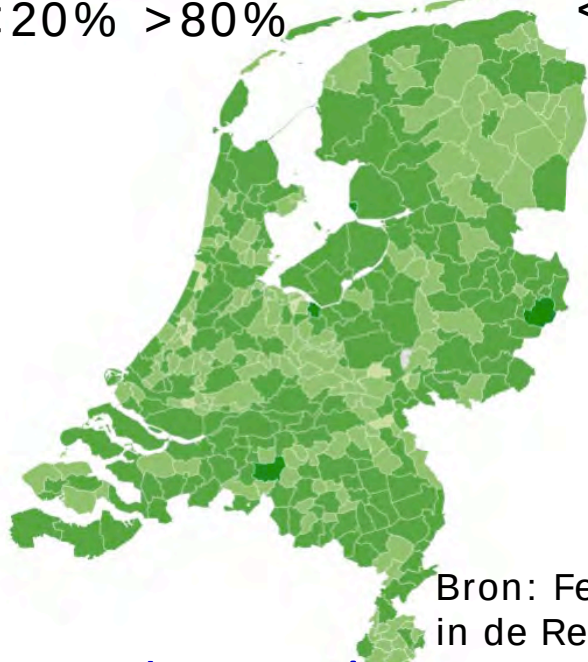
Blijven/terugkeren met een mbo diploma

Percentage van de mbo-afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e wederom in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

<20% >80%

MBO

Blijven/terugkeren met een hbo diploma

Percentage van de hbo-afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e wederom in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

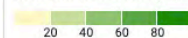
<20% >80%

HBO

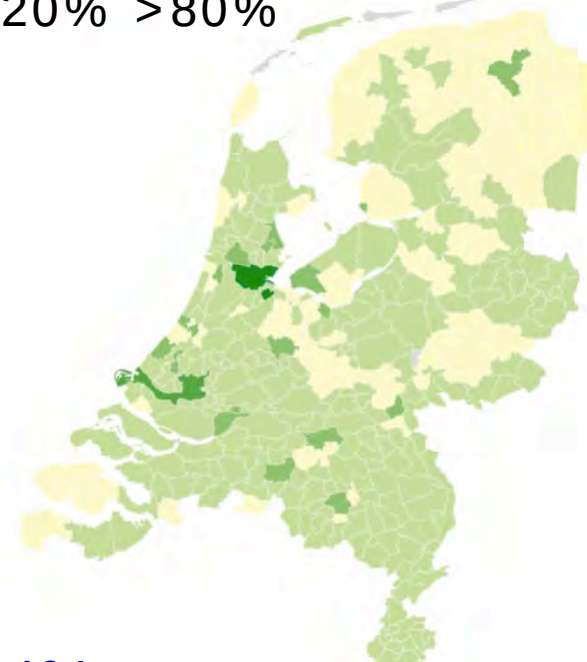
Blijven/terugkeren met een universitair diploma

Percentage van de universitair afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e wederom in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

<20% >80%

WO

Bron: Femke Cnossen – Talent
in de Regio, september 2022.

Van de MBO's woont meer dan de helft in dezelfde gemeente met 16 als met 28 jaar, maar van de WO-ers vaak minder dan 20%!

Welk % woont met 28 **niet** meer in dezelfde gemeente als met 16 jaar?

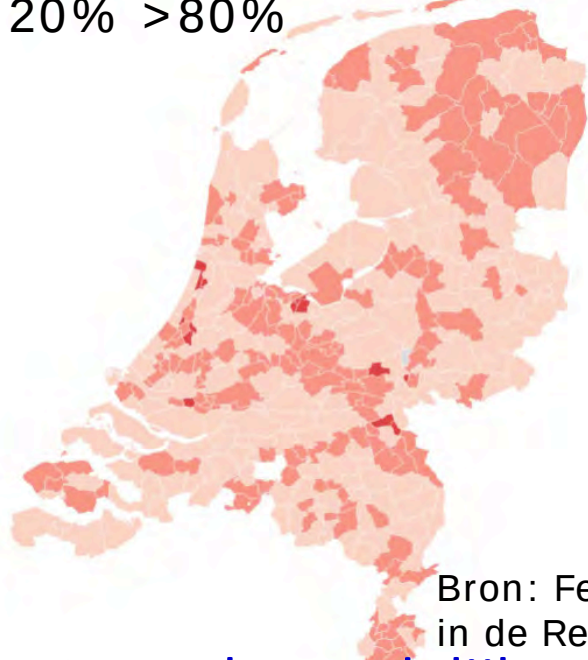
Vertrekken met een mbo diploma

Percentage van de mbo-afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e niet in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

<20% >80%

MBO

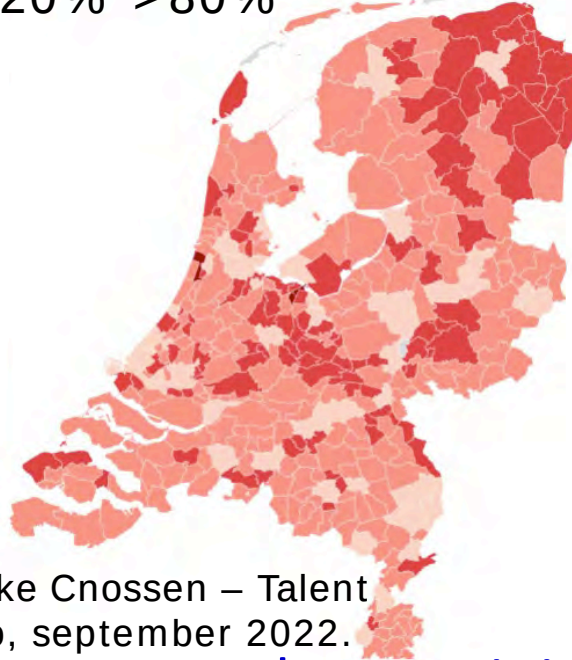
Vertrekken met een hbo diploma

Percentage van de hbo-afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e niet in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

<20% >80%

HBO

Vertrekken met een universitair diploma

Percentage van de universitair afgestudeerden uit de cohorten 1984-1992 dat op hun 28e niet in dezelfde gemeente woont als waar zij opgroeiden

<20% >80%

WO

Bron: Femke Cnossen – Talent
in de Regio, september 2022.

In veel noordelijke gemeenten doen weinig jongeren een WO-opleiding en daarvan vertrekt vaak > 80% → braindrain!

Groningen strijdt tegen lonkende Randstad

RICHOLD BRANDSMA

GRONINGEN De strijd om de student barst nu al los. Groningen zet alle zeilen bij om studenten voor de stad te behouden als ze klaar zijn met hun studie.

Volgens weekblad *Elsevier* is Groningen de leukste studentenstad van Nederland. Van de duizenden KEI-lopers die maandag arriveerden, verdwijnt desondanks het merendeel over een paar jaar richting Randstad. Op zoek naar het werk dat ze in Groningen of de directe omge-

ving niet kunnen vinden. „Groningen is een geweldige stad, maar zou 200 kilometer naar beneden moeten liggen. De stad ligt overal te ver vandaan”, zegt laatstejaarsstudent verpleegkunde Laura in een gesprek met deze krant. „Als de locatie beter was geweest, was ik hier blijven wonen.”

Naar de mening van wethouder Joost van Keulen (VVD, economische zaken) kiezen veel afgestudeerden te snel voor een vertrek. „Het is een illusie te denken dat we in Groningen alle afgestudeerden een baan kunnen bieden. Dus dat er

‘Weggaan uit de Stad moet een weloverwogen keuze zijn’

mensen vertrekken, is te begrijpen. Maar we willen wel dat mensen de keuze weloverwogen maken.”

De wethouder vindt dat studenten zich meer zouden moeten verdiepen in de stad waar ze hun studententijd doorbrengen. Hij be-

grijpt niet dat een student tegen de krant zegt dat er weinig culturele voorzieningen zijn. „Groningen heeft behoorlijk veel te bieden.”

Van Keulen wil studenten helpen hun kennis over de stad te vergroten. Daarvoor heeft de wethouder een verbond gesloten met de Rijksuniversiteit Groningen, Hanzehogeschool, studentenverenigingen en bedrijfsleven. „We organiseren bedrijfsbezoeken en netwerkbijeenkomsten, maar merken dat het een uitdaging is hiervoor studenten te interesseren.”

pagina 26

ACHTERGROND

Wie zet de roltrap naar de Randstad stil?

Duizenden studenten stromen deze weken Groningen binnen. Wanneer de studie erop zit, verlaat het gros de stad weer net zo snel. Waarom?

CARLEEN DE JONG

Groningen staat tijdens de KEI-week in het teken van studenten. De komende weken barst de introductietijd los. Nieuwe studenten maken kennis met elkaar en met de stad die ze de komende paar jaar hun thuis noemen.

Maar wat gebeurt er daarna? Veel studenten verlaten na hun studie de provincie al snel. Uit een onderzoek van demograaf Jan Latten bleek dat de meeste jonge Groningers de Randstad zien als de plek waar banen zijn en waar geld kan worden verdiend, terwijl Groningen meer een 'roltrap naar de Randstad' is.

Politieke partij Student en Stad maakt zich zorgen over deze ontwikkeling en deed vorige maand een voorstel om een onderzoek starten. De partij wil erachter komen wat nodig is om ervoor te zorgen dat meer studenten in Groningen blijven.

Bijna of pas afgestudeerde studenten zijn de beste mensen om dit aan te vragen, dus deed *Dagblad van het Noorden* een rondgang en vroeg studenten van de Hanzehogeschool en de Rijksuniversiteit Groningen of zij de provincie gaan verlaten, en als zij dat doen, wat ervoor kan zorgen dat ze zouden blijven.

Laura (22 jaar) begint bijna aan haar laatste jaar verpleegkunde en weet wel wat er moet gebeuren om Groningen aantrekkelijker te maken als vaste woonplaats: „Groningen zou 200 kilometer naar beneden moeten!” zegt ze lachend. „Het is een geweldige stad, maar het ligt te ver bij alles vandaan. Als de locatie beter was geweest, was ik hier blijven wonen.” Voor haar toekomstige carrière maakt het niet uit waar ze woont, want „in de verpleegkunde kun je overal wel aan het werk.” Zij en veel van haar studievrienden zien Groningen vooral als de stad waar het studentenleven zich afspeelt. „Mijn vrienden en familie wonen hier niet, dus ik zie het echt als twee gescheiden werelden.”

Sanne (21 jaar) ziet dat ook om zich heen en vindt het jammer. „Ik merk dat iedereen naar Amsterdam wil. Dat wordt echt als een soort Mekka gezien, terwijl dit een echte studentenstad is; een plek om te zijn totdat je klaar bent met studeren. Daardoor verdwijnt alle kennis uit

Drukte van KEI-lopers voor het Academiegebouw tijdens de introductieweek. FOTO ARCHIEF DUNCAN WUTING

Sanne

Marit en Leonie FOTO'S CARLEEN DE JONG

Arianne

'Iedereen wil naar Amsterdam, dat is voor velen echt een soort Mekka'

Groningen en dat is zonde.”

Sanne studeert Midden Oosten Studies en Internationale Betrekkingen en wil graag bij een ambassade of niet-gouvernementele organisatie werken. Er zijn daarin maar weinig mogelijkheden voor haar in Groningen, daarom verhuist ze deze zomer naar Leiden. „Ik zou alleen terugkeren voor een aanstelling aan de universiteit.” Volgens haar moeten meer bedrijven zich in het Noorden vestigen. „Dat kan ook in Leeuwarden, wat voor bedrijven aantrekkelijker kan zijn omdat dat met de auto dichterbij is vanuit de Randstad.”

Hoewel het Centraal Bureau voor de Statistiek in april van dit jaar be-

kend maakte dat de werkloosheid in Groningen weer het hoogst lag van Nederland, namelijk 7,4 procent, neemt het wel af. Het aantal banen neemt ook toe, maar het is niet genoeg om elk jaar de enorme hoeveelheid afgestudeerden uit Groningen in de provincie aan het werk te zetten. En dat terwijl jonge mensen volgens het rapport nog het meest profiteren van deze toename in banen.

Het is niet alleen de zoektocht naar politieke banen of banen in het bedrijfsleven waar net afgestudeerden in Groningen weinig vertrouwen in hebben. Arianne (22 jaar) studeert Europese Talen en Culturen en gaat stage lopen bij het Groninger Forum. Maar of ze daar kan blijven werken weet ze nog niet. „Ik wil bij een culturele instelling werken en die zijn er verder niet zoveel in Groningen. Dus dan zijn er minder banen om kans op te maken. Dat is jammer, ik zou hier graag blijven wonen.”

Maar niet iedereen ziet de carrière-toekomst in Groningen met lege ogen aan. Leonie (26 jaar) is zelfs van

plan om een master in fysiotherapie in Utrecht of Amsterdam te gaan doen, maar in het Noorden te blijven wonen. „Het is maar twee dagen in de week, dus dan kan het.”

„Ik heb mijn hele leven hier gewoond en ik hou niet van de Randstad, dus daar zou ik niet willen wo-

nen,” vertelt Leonie. Haar studiege-noot Marit (23 jaar) is het daarmee eens: „Alles is hier, mijn familie, sport, vrienden. Ergens anders heb ik dat allemaal niet.” Groningen is hun thuis en dat gaan ze niet opgeven voor een baan in een grotere stad.

Wethouder wil onderzoek naar motieven vertrekkende studenten

Wethouder Joost van Keulen kondigt voor dit najaar een onderzoek aan naar de motieven van vertrekkers. „We willen weten hoe het precies zit met de vertrekkers na hun studie.” Volgens de wethouder spelen veel factoren een rol bij de keuze die studenten maken na hun studie. „Wat je na je studie gaat doen is belangrijk, het is dus een keus die je weloverwogen moet maken.” Van Keulen wijst op de mooie kanten van Groningen. „Ook na je studie is het

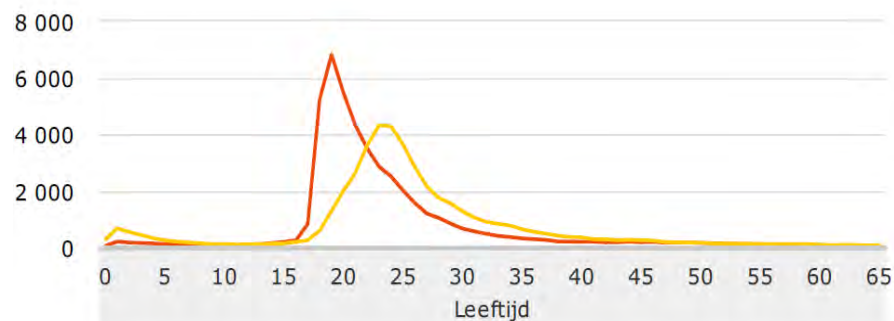
Van Keulen

een fantastische stad om in te wonen en te werken. Ik spreek jammer genoeg nog te vaak studenten die al ruim voor hun afstuderen roepen dat ze naar het Westen vertrekken, omdat in Groningen toch geen werk is. Als ik ze dan vraag vijf Groningse bedrijven te noemen, weten ze er vaak niet meer dan één, meestal Hooghoudt. Van de crème de la crème van hoogopgeleid Nederland mag je toch een bredere interesse verwachten.”

Migratie patronen van/naar de stad Groningen

Binnenlandse verhuizingen van en naar de gemeente Groningen, 2013-2016

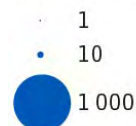

— Vestiging — Vertrek

Migratie naar leeftijd

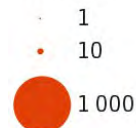
Netto migratie van en naar gemeente Groningen, 2013-2016

Meer vestigers in
Groningen dan vertrekkers

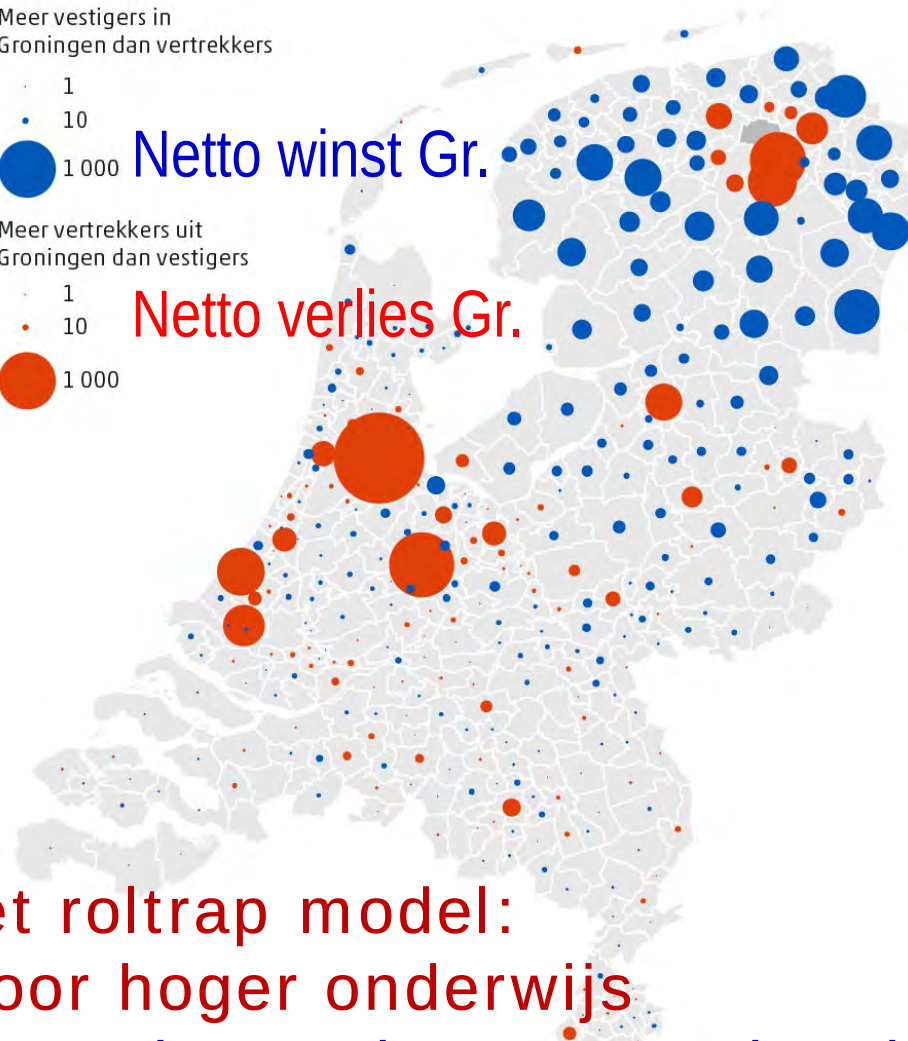

Netto winst Gr.

Meer vertrekkers uit
Groningen dan vestigers

Netto verlies Gr.

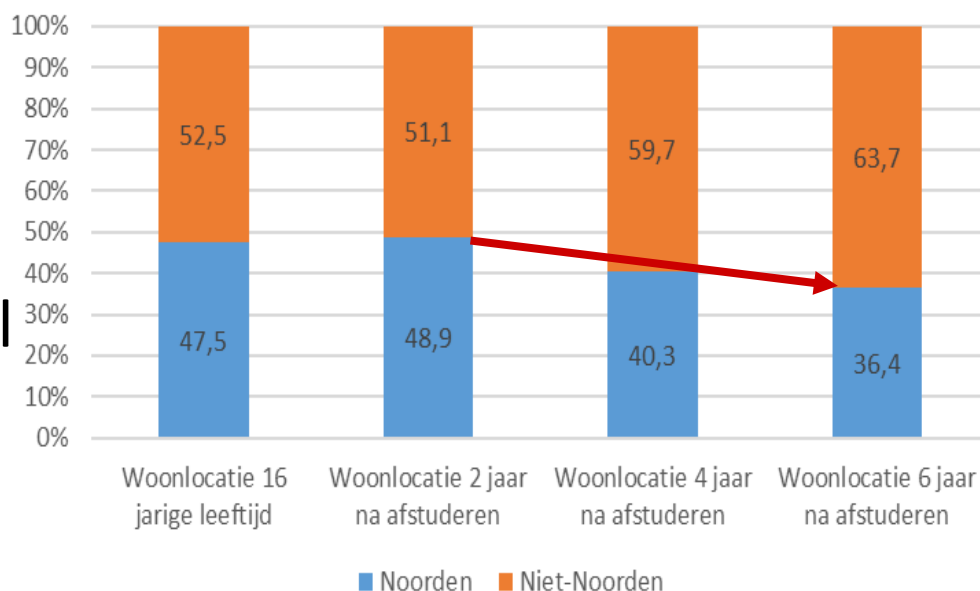

Ruimtelijke uitsortering via het roltrap model:
jongeren gaan naar de stad voor hoger onderwijs
Braindrain vooral binnen het Noorden, ook naar Randstad

Herkomst en bestemming van RUG studenten

- **65%** van de WO studenten die met 16 jaar in het Noorden wonen krijgen een diploma van de RUG, **35%** gaat naar elders, vooral TU's in Delft, Eindhoven en Enschede.
- **47%** van de RUG studenten komt uit het Noorden en dus **53%** van buiten het Noorden.
- Twee jaar na afloop na de studie woont **49%** van de RUG afgestudeerden in het Noorden. Vier tot zes jaar na afstuderen is dit aandeel gezakt tot respectievelijk 40% en **36%** → **Braindrain of schoon export product?**

Woonlocatie voor en na studeren aan RUG

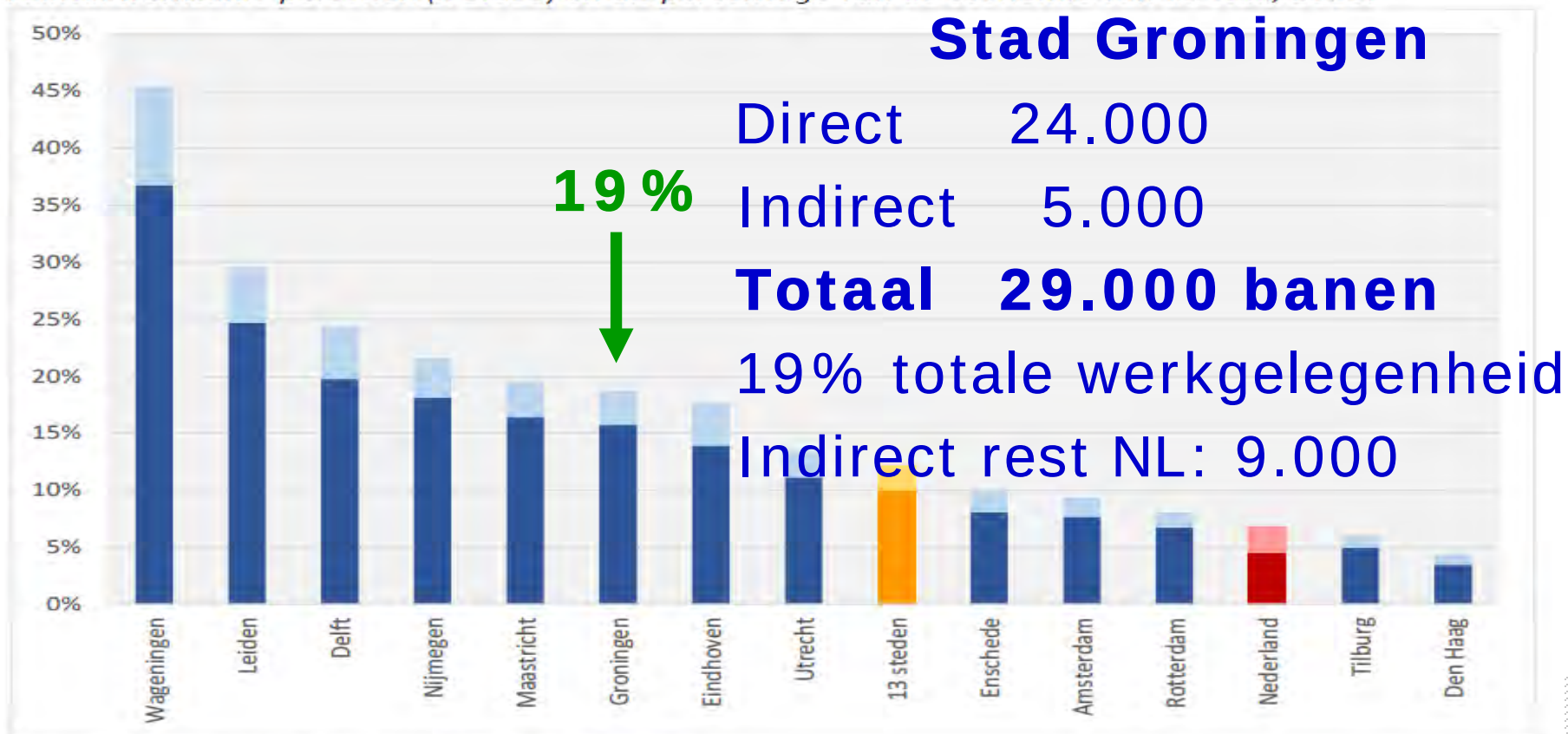

Hanze, RUG, UMCG, R&D: veel banen stad

Figuur 2.4: Directe en indirecte werkgelegenheidseffect van Hoger onderwijs en Research & Development.

Aantal werkzame personen (x 1.000) en als percentage van de economie van de stad, 2018.

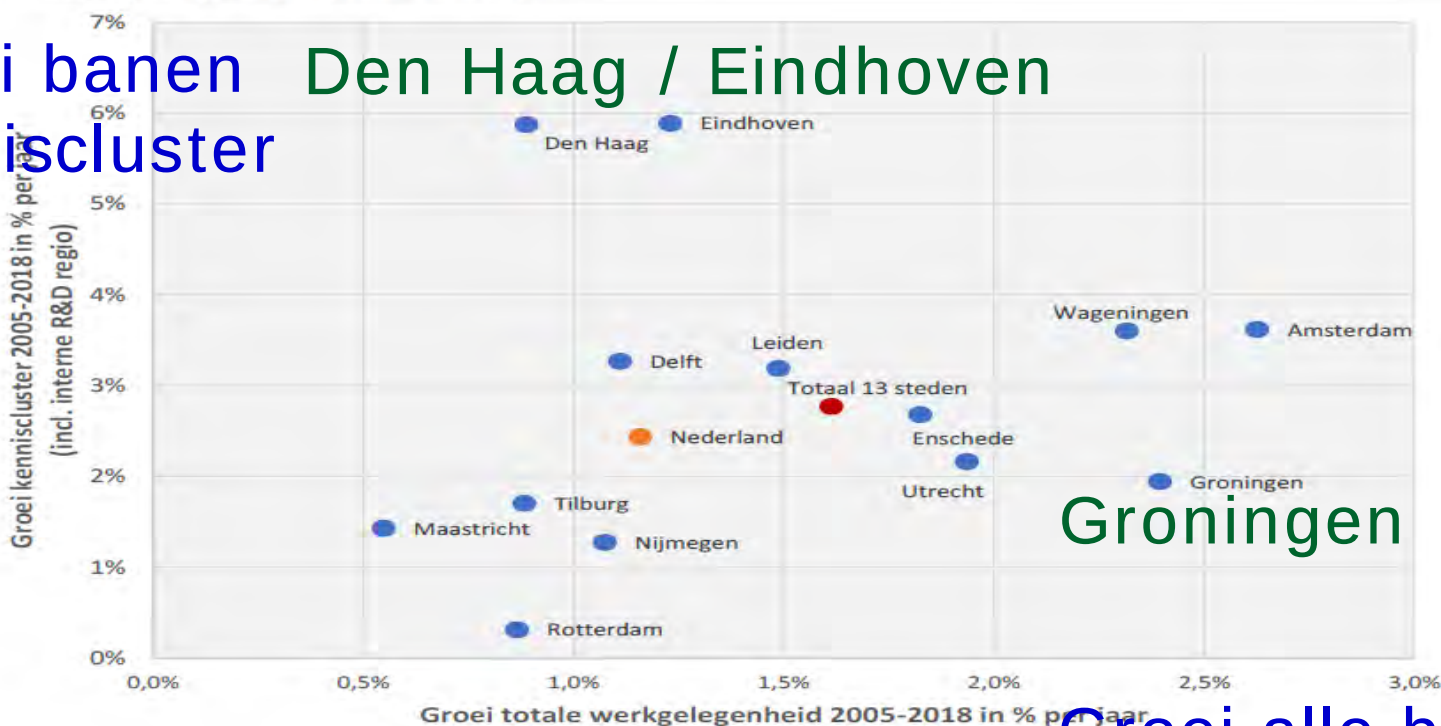

Groei aantal banen kenniscluster vgl. met de totale economie 2005 - 2018

Figuur 2.3: Groei van de werkgelegenheid in het kenniscluster en de totale economie in 2005-2018, in Nederland en per universiteitssteden¹.

Gemiddelde jaarlijkse groei in procenten.

Groei banen kenniscluster
 Den Haag / Eindhoven

Groningen

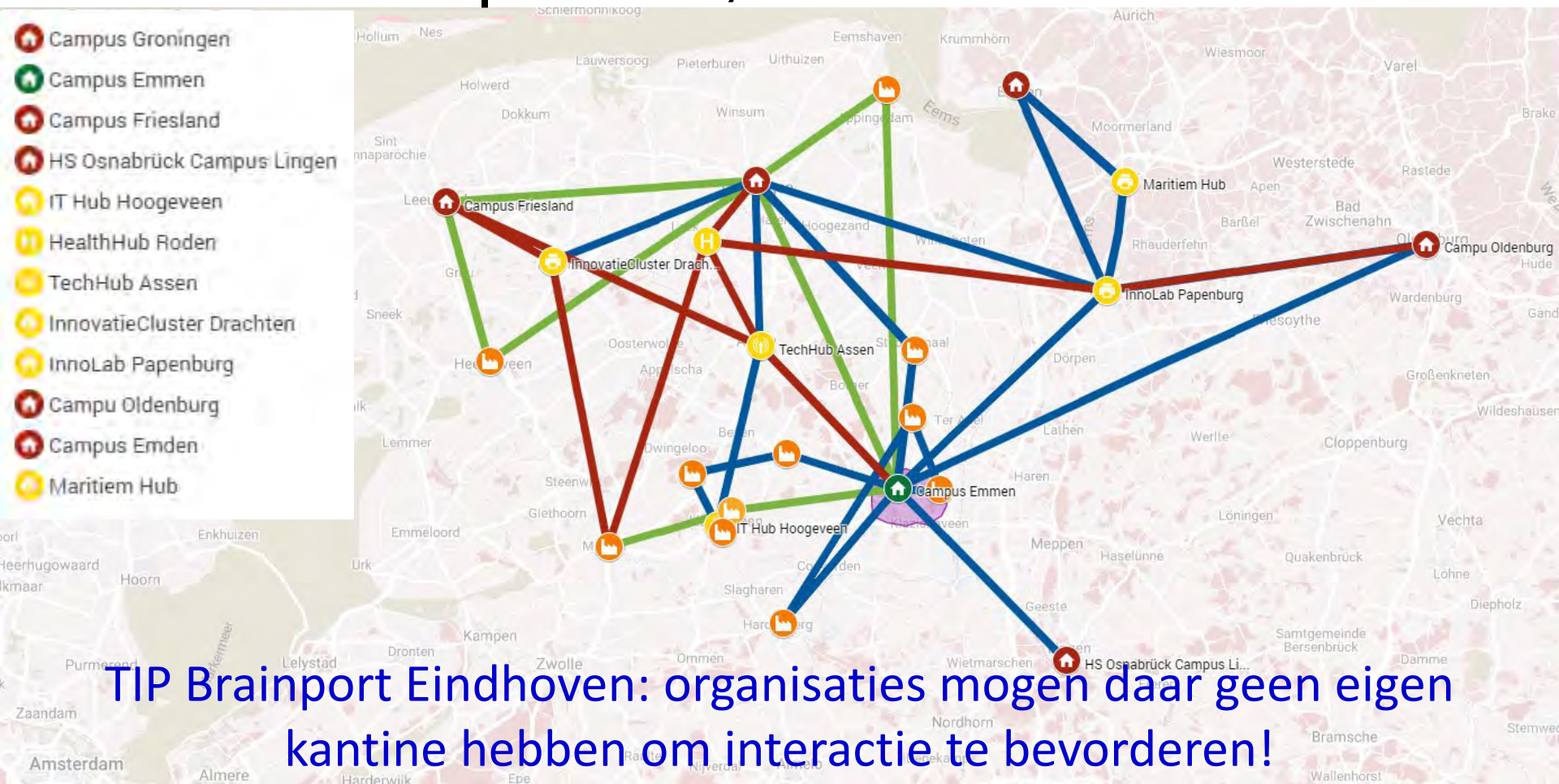
Groei alle banen

Bron: NEO Observatory op basis van CBS/LISA/Rathenau (cijfers 2018) en TNO (cijfers 2005)

¹ Noot: Voor de vergelijkbaarheid met TNO (2009) is de werkgelegenheid bij interne R&D inclusief interne R&D bij bedrijven in de regio rond de stad. Destijds is interne R&D alleen op regionaal niveau geraamd, dat wil zeggen het COROP-gebied waar de desbetreffende stad onder valt. Nu zijn er bij het CBS meer gegevens beschikbaar op regionaal niveau over interne R&D bij bedrijven

Netwerk Universiteit van Noorden: locatie van campussen, hubs en field labs

TIP Brainport Eindhoven: organisaties mogen daar geen eigen kantine hebben om interactie te bevorderen!

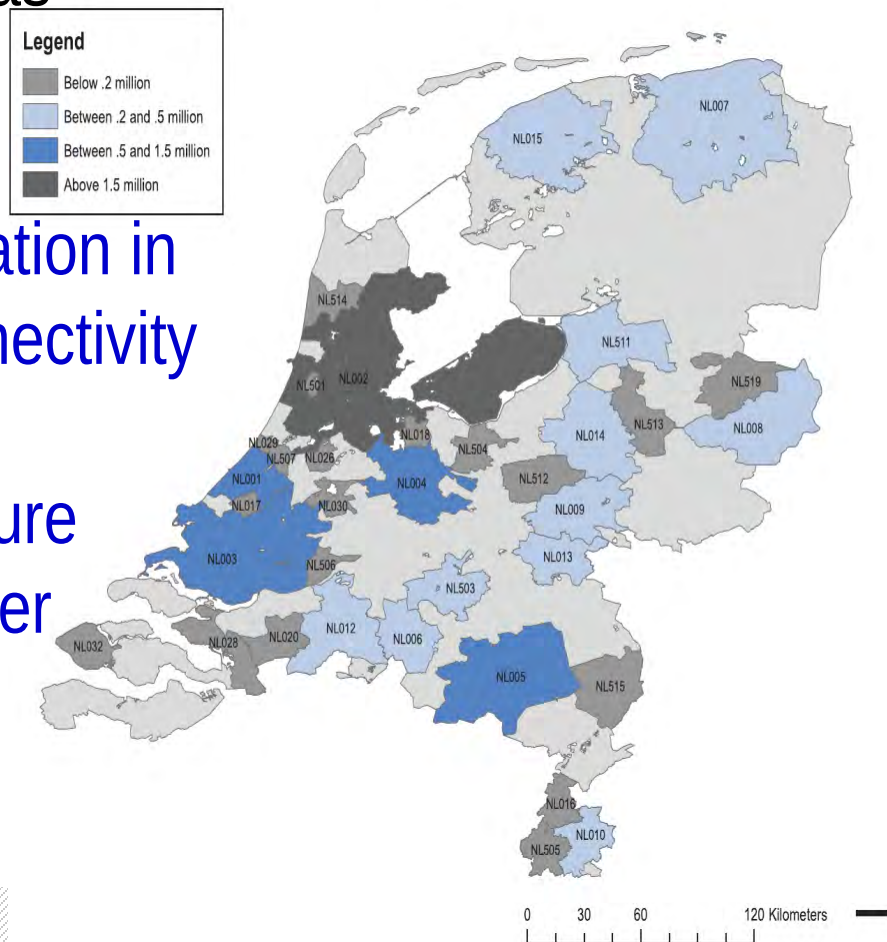
OECD (2014) Territorial Review for the Netherlands "Functional Urban Areas"

Recommendations OECD:

- * Enhance economies of agglomeration in The Netherlands by improving connectivity between functional urban areas.
- * The National Policy for Infrastructure and Spatial Planning needs to further take into account the input and participation of all provinces in the definition of national priorities.

Figure 1.21. Location and size of functional urban areas in the Netherlands

Population data, 2008

BOUWSTENEN VOOR HET DELTAPLAN

NOORDELIJK NEDERLAND
EN HET STEDELIJK
NETWERK NEDERLAND
BETER VERBONDEN

+ het aanbod in het
Noorden 140.000 huizen
te bouwen

provincie Drenthe

PROVINCIE FLEVOLAND

provincie Fryslân
provincie Fryslân

provincie groningen

Gezamenlijke analyse Deltaplan voor
 Noordelijk Nederland (deel B)

Eindrapport

Evaluatie Deltaplan via MKBA en Brede Welvaart:

1. voor het Noorden
2. nationaal

Discussie: inschatting agglomeratie-effecten

Tabel 5.14 Samenvattende tabel analyse maatschappelijke effecten Deltaplan, effecten op schaal
 Noordelijk Nederland (bedragen in miljarden, contante waarden)

	Deltaplan (3 lijnen)	Lelylijn	Verbetering en bestaand spoor	Nedersaks enlijn	Bestaand spoor 200
Financiële effecten					
Investerings spoorse maatregelen	-€ 9,3	-€ 6,7	-€ 1,8	-€ 0,8	-€ 6,2
Beheer en onderhoud spoorse maatregelen	-€ 7,4	-€ 5,6	-€ 1,1	-€ 0,7	-€ 3,9
Gebiedsontwikkeling	€ 1,7	€ 0,9	€ 0,9	€ 0,2	€ 0,9
Exploitatiekosten	-€ 2,2	-€ 1,5	-€ 1,3	-€ 0,4	-€ 0,8
Exploitatieopbrengsten	€ 4,0	€ 2,7	€ 0,7	€ 0,7	€ 2,2
Vermijden kosten*	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0
Totaal financiële effecten	-€ 13,1	-€ 10,2	-€ 2,6	-€ 1,0	-€ 7,9
Mobiliteitseffecten					
Directe effecten	€ 2,4	€ 1,2	€ 0,1	€ 0,3	€ 1,1
Indirecte effecten	€ 0,4	€ 0,2	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,2
Externe effecten	-€ 0,4	€ 0,0	-€ 0,2	€ 0,1	-€ 0,1
Totaal mobiliteitseffecten	€ 2,3	€ 1,4	€ 0,0	€ 0,5	€ 1,3
Maatschappelijke effecten					
Agglomeratie-effecten gebiedsontwikkeling	€ 3,6	€ 2,4	€ 2,3	€ 0,3	€ 2,3
Woongenot - voorzieningen	€ 1,1	€ 0,9	€ 0,4	€ 0,2	€ 0,5
Leefbaarheid - Ruimtebeslag	-	-	-	-	-
Totaal maatschappelijke effecten	€ 4,7	€ 3,2	€ 2,8	€ 0,5	€ 2,9
Saldo kosten en baten	-€ 8,1	-€ 5,5	€ 0,2	-€ 0,01	-€ 3,7
Saldo kosten-verhouding	0,3	0,5	0,4	0,0	0,7

Tabel 5.15 Samenvattende tabel analyse maatschappelijke effecten Deltaplan, effecten op
 nationale schaal (bedragen in miljarden, contante waarden)

	Deltaplan (3 lijnen)	Lelylijn	Verbetering en bestaand spoor	Nedersaks enlijn	Bestaand spoor 200
Financiële effecten					
Investerings spoorse maatregelen	-€ 9,3	-€ 6,7	-€ 1,8	-€ 0,8	-€ 6,2
Beheer en onderhoud spoorse maatregelen	-€ 7,4	-€ 5,6	-€ 1,1	-€ 0,7	-€ 3,9
Gebiedsontwikkeling	€ 1,7	€ 0,9	€ 0,9	€ 0,2	€ 0,9
Exploitatiekosten	-€ 2,2	-€ 1,5	-€ 1,3	-€ 0,4	-€ 0,8
Exploitatieopbrengsten	€ 4,0	€ 2,7	€ 0,7	€ 0,7	€ 2,2
Vermijden kosten*	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0
Totaal financiële effecten	-€ 13,1	-€ 10,2	-€ 2,6	-€ 1,0	-€ 7,9
Mobiliteitseffecten					
Directe effecten	€ 2,7	€ 1,6	€ 0,2	€ 0,5	€ 1,2
Indirecte effecten	€ 0,4	€ 0,2	€ 0,0	€ 0,1	€ 0,2
Externe effecten	-€ 0,5	€ 0,0	-€ 0,2	€ 0,1	-€ 0,1
Totaal mobiliteitseffecten	€ 2,7	€ 1,7	€ 0,0	€ 0,8	€ 1,3
Maatschappelijke effecten					
Agglomeratie-effecten gebiedsontwikkeling	-€ 2,7	-€ 1,8	-€ 1,8	-€ 0,2	-€ 1,8
Woongenot - voorzieningen	€ 1,1	€ 0,9	€ 0,4	€ 0,2	€ 0,5
Leefbaarheid - Ruimtebeslag	0	0	0	0	0
Totaal maatschappelijke effecten	-€ 1,6	-€ 1,0	-€ 1,3	€ 0,1	-€ 1,2
Saldo kosten en baten	-€ 12,0	-€ 9,4	-€ 3,9	-€ 0,2	-€ 7,8
Baten/kosten-verhouding	0,3	0,2	0,4	0,9	0,2

Agglomeratie effect: Matching, Sharing, Learning

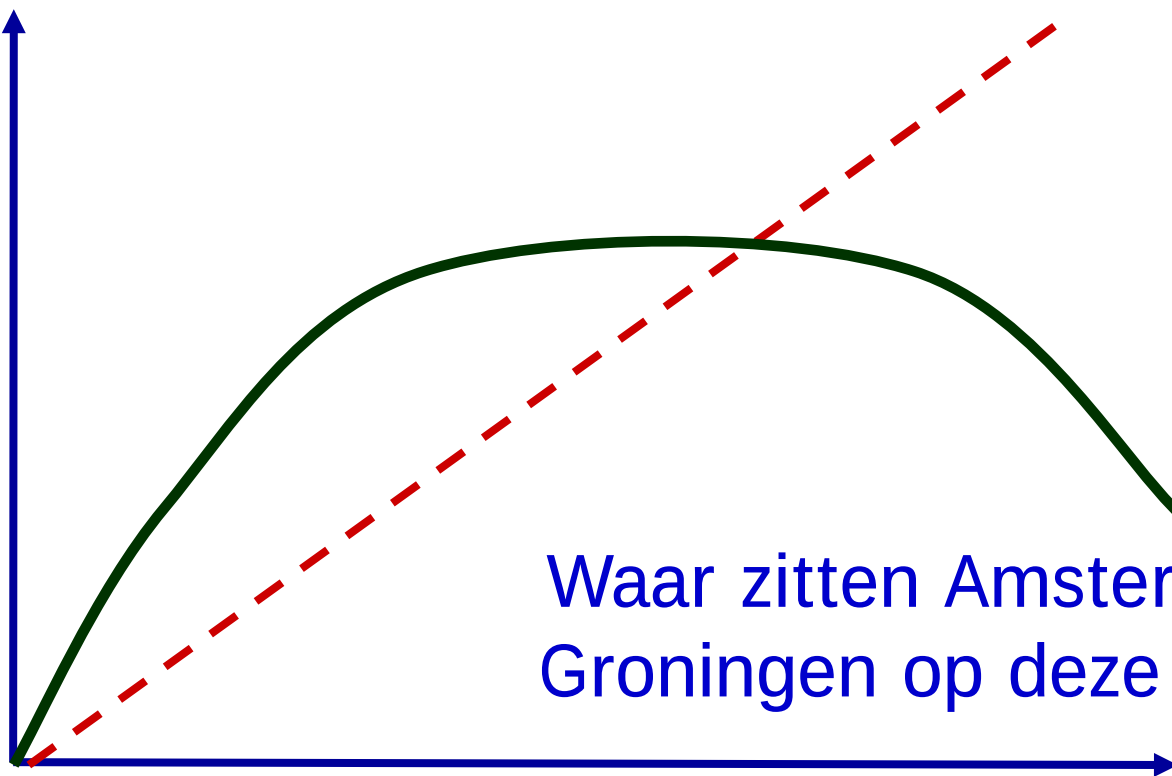
- **Matching:** een grotere concentratie van bedrijven en werknemers leidt tot lager zoekkosten op de arbeidsmarkt en betere en snellere matches tussen bedrijven en werknemers.
- **Sharing:** een hogere concentratie van economische activiteiten vergroot het draagvlak voor hoogwaardige lokale voorzieningen waardoor bedrijven en werknemers profiteren van betere services.
- **Learning:** de nabijheid van bedrijven en werknemers leidt tot (on)bedoelde kennisoverdrachten en andere informatievoordelen.
- Hoe werkt dat als we twee dagen per week thuiswerken en daar de productie realiseren?

Agglomeration and productivity growth

Growth

Lineair unfinite growth?

Waar zitten Amsterdam en
 Groningen op deze curves?

Trade off between agglomeration benefits vs
 congestions cost (Broersma and Van Dijk, JEG, 2008)

Berekening agglomeratie effecten MKBA van het Deltaplan en de Lelylijn

Gebaseerd op CPB Stad en Land (2010):

- Als de dichtheid in een stedelijke regio verdubbeld, wordt de productiviteit 2 tot 10 procent hoger.
- Op basis hiervan wordt bij de berekening van de agglomeratie effecten aangenomen dat een **verdubbeling** van de bevolking in **Noord-Nederland** leidt tot een productiviteits**stijging** van **2 procent**.
- Omdat de dichtheid in de Randstad hoger is dan in het Noorden leidt een **halvering** van de bevolking in de **rest van het land** tot een productiviteits**daling van 2,5 procent**.

Uitkomsten MKBA Deltaplan en Lelylijn:

Effecten:	Noorden		Nationaal	
(in miljarden)	Delta	Lelylijn	Delta	Lelylijn
Investeringskosten	-13,1	-10,2	-13,1	-10,2
Mobiliteitseffecten	2,3	1,4	2,7	1,7
Maatschappelijk:				
Agglomeratie-effect	3,6	2,4	-2,7	-1,8
Woongenot	1,1	0,9	1,1	0,9
Saldo Kosten/Baten	-6,1	-5,5	-12,0	-9,4

De **positieve** agglomeratie effecten van **3,6** mld v/h Noorden hebben een **negatief** effect van **-6,3** mld voor de rest van het land om uit te komen op **-2,7!**

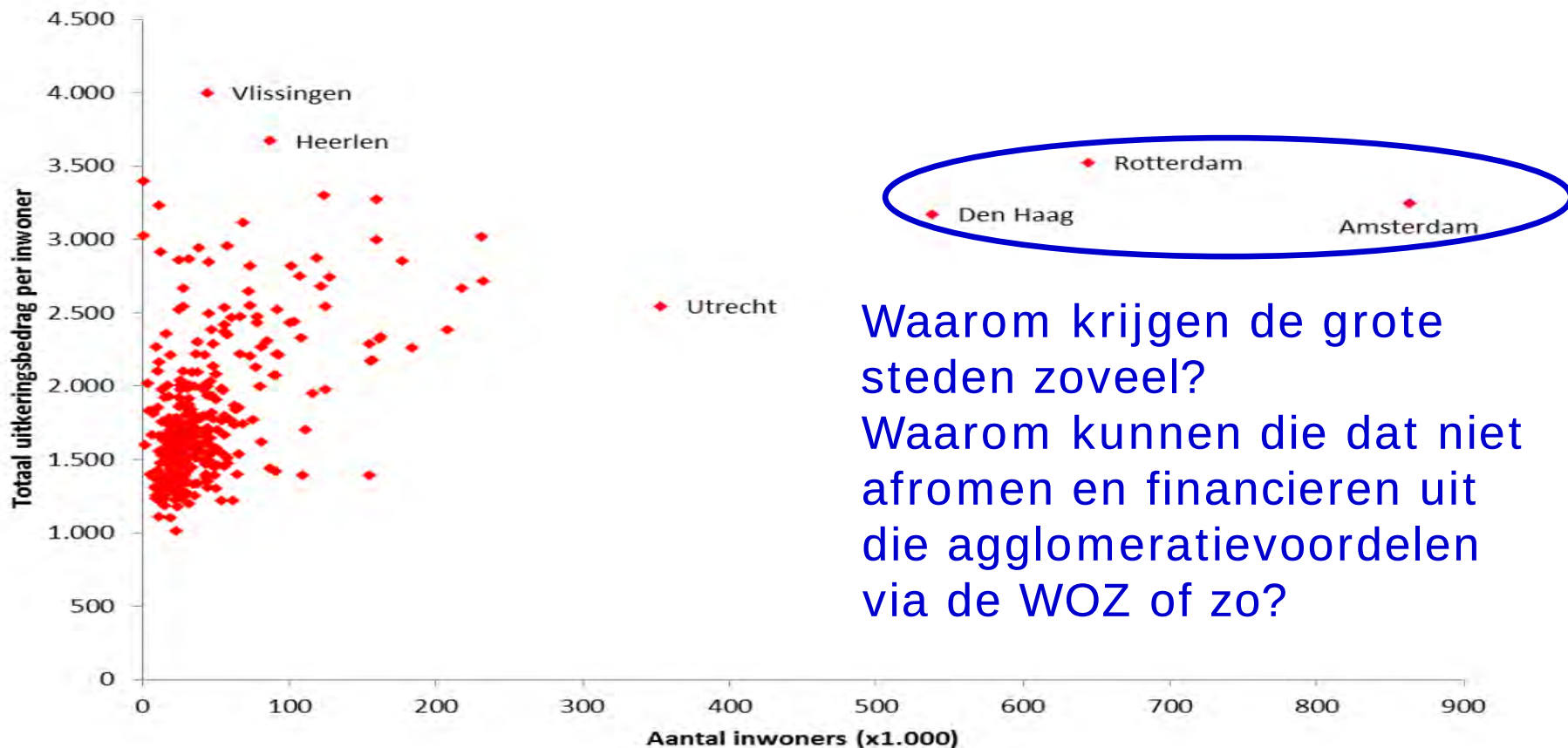

Negatief effect 6,3 mld.: **Hoe reëel is dat?**

- **Ja**, spreiding van bevolking door Deltaplan is zeer schadelijk voor Nederland? Als dat waar is, dan geldt het omgekeerde ook → ALLE Nederlanders laten verhuizen naar Amsterdam heeft dan grote positieve agglomeratie effecten voor Nederland!
- **Nee?** Er zijn nogal wat studies met tegenargumenten: Kaartjes Louter 1995-2016; Studie Ruimte te over, Ruimte te kort (1996): spreiding banen/bevolking lever miljarden op! Artikel Broersma en Van Dijk in JEG (2008), OECD Territorial Review (2014), PBL (2019): er is een trickle down effect van investeringen in de periferie naar Randstad, maar niet andersom!
- **In veel landen worden agglomeratie-effecten niet meer meegenomen in MKBA's van infrastructuur projecten.** (Krabbenborg en Tillema, 2022; Wangsness et al., 2017)
- Brede Welvaart analyse geeft een realistischer beeld dan MKBA
- **Financiering Lelylijn:** eindelijk profijt van 450 mld aardgasbaten?

Uitkering (per inwoner) uit gemeentefonds naar gemeentegrootte in 2019

Figuur 16: Relatie gemeentekomvang en het totaal ontvangen uitkeringsbedrag per inwoner, 2019

Waarom krijgen de grote steden zoveel?
Waarom kunnen die dat niet afkomen en financieren uit die agglomeratievoordelen via de WOZ of zo?

Interview DvHN en LC van 13 september 2002: ProRail CEO ziet niks in de Lelylijn: oplossen van de problemen in de Randstad is belangrijker.

Lelylijn? 'Vooral Randstad wordt drukker'

De komst van de Lelylijn heeft voor ProRail voorlopig geen prioriteit. De spoorbeheerder ziet liever dat miljarden euro's in andere projecten worden gestoken die noodzakelijker zijn om ervoor te zorgen dat de treinen ook in de toekomst kunnen blijven rijden. Dat zegt ceo John Voppen.

GIJSBERT TERMAAT

U vindt dat het kabinet keuzes moet maken om de toename van het treinverkeer (30 procent meer reizigers- en 50 procent meer goederenvervoer in 2030) op te kunnen vangen. Is dat wel logisch nu NS aangeeft minder te gaan rijden in plaats van meer?

„Natuurlijk zie ik de veranderde omstandigheden bij NS door minder reizigers en personeelstekort. Tegelijkertijd zien we dat het goederenvervoer fors toeneemt en de prognoses laten zien dat ook het reizigersvervoer op de langere termijn hard gaat groeien. Het is de opdracht van ProRail om de infrastructuur in te richten om aan die vraag te voldoen. Laten we daarom niet de fout maken om investeringen voor spoorverbeteringen te vermindere-“

Daar zal het Noorden anders over denken als u zegt dat de Lelylijn nog geen prioriteit heeft.

„De Lelylijn is een politieke keuze, maar voor mij is het vooral een vraag van wanneer. Als je mij vraagt wat voor de middellange termijn het beste is voor Nederland, dan zeg ik 'nu niet'. Er zijn andere investeringen die nu belangrijker zijn. We hebben te maken met knelpunten die eerst moeten worden opgelost. Om

Ceo John Voppen van ProRail verwacht dat het nog drukker gaat worden in de Randstad. FOTODVHN

die gigantische opgave voor elkaar te krijgen, moeten we nu vol aan de bak. Het kost zeker 10 tot 15 jaar om grote projecten te ontwikkelen en uit te voeren. Als we daarvoor nu niet de beslissingen nemen, komen we onherroepelijk in de knel.“

En de Noordtak Betaweroete? Er is veel verzet, moet het kabinet daar de vingers aan branden?

„Als ik kijk naar het belang van de bereikbaarheid van Nederland, dan zeg ik 'afmaken die lijn'. Het vergroot de capaciteit voor het goederenvervoer en het reizigersvervoer. Ook maakt het de verbinding met het Europese achterland veel efficiënter en hoeven vervoerders niet meer honderden kilometers om te reizen. Maar uiteindelijk is het aan

'De grootste uitdaging is dat er keuzes gemaakt moeten worden'

het kabinet hierover te beslissen“

Als u een lijst met topprioriteiten mag maken. Welke worden dat?

„Om alle reizigers en goederen ook over tien jaar nog op het spoor te kunnen inpassen, moeten we eerst werk maken van de basis. We hebben te maken met een slappe veenbodem die we zullen moeten verstevigen. Dat is een enorme operatie. Ook moet de energievoorziening

vergroot worden om met meer treinen te kunnen rijden. Tegelijk willen we minder overwegen en aanpassingen aan stations om de groei van het treinverkeer op te vangen.“

Hoe sluiten deze prioriteiten aan op de woningnood in Nederland? Waarin moet het spoor investeren om daarop aan te sluiten?

„Vooral in de Randstad zal het drukker worden. Ook daarom moeten we zorgen dat er meer treinen kunnen rijden. Ook moeten we een goede aansluiting tussen de woningbouwgebieden en de bestaande stations aanleggen. Daarvoor moeten we stations in de buurt van woningbouwlocaties uitbreiden, bijvoorbeeld met een nieuwe stationshal of meer fietsparkeerplaatsen. Maar je lost

niet alles op met infrastructuur. Gedragsverandering speelt ook een rol. Daarom adviseren we ook meer werk te maken van reizigersspreading. Dat kan bijvoorbeeld door prijsvariatie, om zo capaciteit beter over de dag (buiten de spits) en doot de week heen te verdelen.“

Wat zijn volgens u de grootste uitdagingen voor de komende twintig jaar?

„Allereerst moeten we zorgen dat het straks allemaal nog past. Tegelijkertijd willen we dat mensen op het ov overstappen. Anders loopt de weg vol en het draagt bij aan CO₂-reductie. Het ov helpt ook om de omgeving in stedelijk gebied leefbaar te houden. De grootste uitdaging is dat er keuzes gemaakt moeten worden.“

HILBRAND POLMAAR

Noord-Nederland als redder in nood bouwt hier een kwart van het aantal huizen dat Nederland nodig heeft om de woningproblemen aanpak te helpen. Dit betekent 220.000 extra huizen op de 1.000.000 huizen die al in de planning staan. In ruil daarvoor moet de regio beheer per spoor worden ontlast met de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en de verbinding van het bestaande spoor. Het lijkt een vermetel plan, maar waar moeten al die extra huizen komen?

Gert de Roo, hoogleraar planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, heeft zijn bedenkingen. Hij benadrukt dat hij geen woningbouwdenkbeelden is, maar kijkt als planoloog met verbinding naar de plannen.

Om te beginnen: de huizen moeten er vooral komen voor mensen die in de Randstad geen huis kunnen krijgen, van daar ook de koppeling aan bereikbaarheid per spoor. Dit betekent echter de keuze aan wettelijke locaties. De Roo: „Je

Waar moeten die 220.000 huizen komen?

Het lijkt een deal met alleen winnaars: 220.000 huizen extra bouwen en het Noorden beter per spoor ontsluiten. Planoloog Gert de Roo spreekt echter van wensdenken en mist onderbouwing.

markt. Nou kan die dankzij dit plan een mens huizen in Drachten krijgen. Maar wat zijn in de buurt van de treinstations te bouwen, trekken mensen wonen uit de dor-

miljard euro kreeg als compensatie, die gezamenlijkheid weg. De pot moet werd een soort snoepstommetje waar mensen wat uithaalde. Groningen is het Forum, Assen een nieuwe kandidaat op de A26 en zo meer. Een gezamenlijk visie op hoe de regio zich kan ontwikkelen, ontbreekt.”

Noord-Nederland moet echt weer aan een gezamenlijk visie op de regio. De Roo, nu is er alleen samenking omdat er in Den Haag iets te haaien. De Tweede Kamer wil een Deltaplan voor het Noorden. De 220.000 woningen die de noordelijke provincies daarvoor dragen, getuigen volgens De Roo meer van opportunisme en wensdenken dan van goede inhoudelijke onderbouwing.

Het Noorden kan de ontwikkeling nu te veel op zich af komen, stelt hij. Bestuurders moeten plannen maaken voor de sectoren die hier succesvol kunnen zijn en die verder ontwikkelen. vrijetijdseconomie wordt bijvoorbeeld gemakkelijk vergoren. En de transitie: de landbouw verandert zandachtig.

TE GAST

‘Het Noorden moet veel meer eisen voor de aantasting van zijn erfgoed.’

FOTO HOGE NOORDEN/JACOB VAN ESSEN

Lelylijn is een fooi voor het Noorden

Lelyline foar de Hollanners

Lang om let liket de Lelyline der dochts te kommen. Yn de kranke lês

Noorden: 1,7 miljoen inwoners. Deltaplan: 140.00 huizen → 280.000 mensen erbij? Gedaan met rust en ruimte en ‘Frysk eigene’?

fan dizze line wennet? Dy moet dochts noch altyd nei Drachten of it Hearrenfean. Wat is de tiidwinst as jo fan Ljouwert komme moatte?

Yn Ljouwert stapte jo no yn de trein nei oeral yn Nederlân. Hefolfe dêrfan stapte der op it Hearrenfean oeral de Lelyline? Wat kinne

‘De oanlis fan dit tracé sil in hiel soad natoer ferneule.’

FOTO ARCHIEF LC

podium 1

Ik wol in Fryslân oan myn bern efterlitten wêr’t ik grutsl bin, net wêr’t ik my foar ska Tink der goed om: de Lelylijn net foar de Friezen, mar foar ‘Hollanners’. Pieter Postma, Burgum

OPINIE

Meer te kiezen voor jongeren door Lelylijn

De discussie over de Lelylijn wordt in Friesland levendig gevoerd. Maar laten we er ook vergelijkbare discussies u het verleden bij betrekken om onze mening te vormen.

FRANS BOUWERS

Het kenmerk van grote veranderingen is dat zich in het publieke debat die niet meteen enthousiast zijn over deze verandering. Net als bij de discussie over de Zuidereelijn is dat nu ook het geval met de Lelylijn. Sommigen zullen zich nog de om-

de druk op de woningmarkt niet zo groot als in Parijs. Datzelfde geldt ook voor andere steden.

Drie Heerenveense echtgenoten en wij, vrienden, hebben in Heerenveen tien kinderen gekregen. Zij zijn allen hoogopgeleid. Van de tien woont er nog een in Heerenveen. De anderen wonen in de drie Randstedelijke provincies. Ik ken vele ouders in dezelfde positie.

En wat nu? Het Noorden komt. 200 Friezen met 100.000 tot 150.000 extra groeien. Voor de Randstede verlichting een druppel c, gloeiende plaat, voor ons, het liden, is het een belangrijke bij aan een evenwichtige en stabiele bouw van de bevolking. En kuwe die 400.000 mensen nou niet bergen in Noord-Nederland? Stel je nou eens voor dat w

provincien zich zo gemakkelijk voor het karretje van de Randstad laten spannen en zich tevreden stellen met een fooi. De fooi van een snelle treinverbinding naar de Randstad, waarvan het maar zeer de vraag is of die ooit tot meer en hopelijk vooral kwalitatief hoogstaande werkgelegenheid in het Noorden zal leiden.

Friesland betaalt in dit plan de hoofdprijs

Dat is immers wat ons door de Randstad in het vooruitzicht wordt gesteld, wat het Noorden ervoor terugkrijgt. Het verlies aan waardevolle landschappen en het leggen van een grote druk op bestaande natuurgebieden zijn daarmee mijns inziens een veel te hoge prijs voor zo’n fooi en de winst die de Lelylijn mogelijk ooit oplevert is zeker volstrekt onvoldoende, het is de prijs niet waard.

De Lelylijn is een lijn die er niet voor gaat zorgen dat er meer werk komt, maar er opnieuw voor zorgt dat het Noorden afhankelijk blijft van het werkaanbod in de Randstad. De bedoeling is immers te zorgen dat werknemers makkelijker in de Randstad kunnen komen.

Er wordt in geen van de stukken waarin de Lelylijn wordt bepleit, gesproken over directe groei van de werkgelegenheid in het Noorden als gevolg van de lijn. Alleen zou er indirect, en veel later, als het Noorden een grotere bevolking krijgt, wonderbaarlijk genoeg blijbaars als gevolg van de Lelylijn, meer werkgelegenheid ontstaan in het Noorden. Hoe dat dan zou gaan gebeuren, blijft een myste-

op en een beetje raadsel. Een van de enige Friese stad waar waar eventueel voldoende passagiers de trein zouden nemen. Verder liggen er geen grote steden in Friesland die de moeite waard zijn om te stoppen en daarom zouden Heerenveen en Drachten als voorwaarde voor de aanleg nog flink moeten groeien. En wel vooral met mensen die in die trein naar de Randstad willen stappen, want anders komt die ook steeds niet vol.

Het blijft een bijzonder plan. Het is dan ook niet voor niets dat de plannen eerder al in de la zijn verdwenen. De enige oplossing voor groei is mijns inziens op eigen kracht, door toerisme, landbouw en hogescholen, verder bouwen aan universiteit onderwijs en het verbeteren van interne verbindingen zoals de spoorlijn Groningen – Leeuwarden.

Door als Noorden de interne verbindingen op alle niveaus te verbeteren en zo minder afhankelijk te worden van de Randstad. Zodat jongeren die hier een opleiding genoten hebben, willen blijven, ondernemingen starten waarmee ze hier een inkomen genieten.

Het Noorden moet niet applaudisseren omdat het met de Deltaplan een betere verbinding met de Randstad krijgt en daar een heel hoge prijs voor betalen door verlies aan waardevol landschap en natuur. Nee, het Noorden moet veel meer eisen voor de aantasting van zijn erfgoed. En dat geldt met name voor Friesland, want dat betaalt in dit plan de hoofdprijs.

CATHARINUS VAN DER WERF
Leeuwarder
Agronoom

OPINIE

Stek spoar- en huzejild yn eigen plannen

In folle bettere ferbining mei de Rânestêd, in soad huzen en in soad nije minsken. It Deltaplan biedt allegear kânsen. Mar wol kânsen dêr’t wy goed oer neitinke moatte.

GEESKE KROL
HINDRIK TEN HÖVE

Der is de lêste wiken nochal wat skraun yn dizze kranke oer it Deltaplan voor het Noorden. Dat fetsjinnet it ek, want it plan hat de bedoeling om hiel wat te weech te bringen. In prachtil plan ommers. In folle bettere ferbining mei de Rânestêd. In soad nije huzen en in soad nije minsken.

Allegearre nije kânsen. Mar wol allegearre kânsen dêr’t wy minkele eant even goed oer neitinke moatte en dy’t dus net samar yn grut entusjasje direkt oermearre wurde moatte.

wy sels ferantwurdlik foar binne (LC 1 maaie en LC 12 maaie). En it Frysk Gea, de Friese Milieu Federatie en oaren binne sels dúdlik negatyf. Wy brede hjir as noarden fan Nederlân in priis dy’t it leech is (LC 22 april). It Lelyspoor is foar de entusjastelingen blykber de haadpriis dêr’t wy, noardlingen, hiel wat foar oer hawwe om dy te winnen. Mar oer dy haadpriis is syndet al Rânestêd dat de kosten heech binne, dat de korrupsje foar lûnskip en natuer grut binne, dat de tiidwinst beheid is, dat Ljouwert oan in sydepoar lizzen bliuwt en dat de idee dat hjir mei de Rânestêd rjochtstreeks ferbin wurde kin mei Noard-Dútsklân en Skandinaavje in misrekening is. Ut Am-

Eik is hjir wolkom, mar safolle huzen en dus safolle minsken, dat is wol yn ynwazje. De Rânestêd sit fol. Mar is der ek net aliten alle war dien om dêr sa folle mooglik aktiviteit hinne te krijen? It is de haach dêr ek net krekt aliten op ynst. lege lêsten foar bedriuwen, yn in race to the bottom en mei speciale geunstige mooglikheden dy’t us ta in ynternasjonale belestingsmarade makke ha? Wykt al lang dúdlik is dat wy gjin huzen en gjin minsken genich ha om alles mar yn Amsterdam en omkriten, dêr’t elk famels hinne wol útfange te kinnen. Dit lân, bynamme de Rânestêd, hat al lang gjin ferlet fan altyd mar mear, mar fan bettere, doursumer

foarsitters sjogge grutte mooglikheden en allinne mar foardielien (LC 15 maaie). De NOM en de kommissaris-sen, beargemasters en dykweren binne wat foarsichtiger en wize be-nammen op alle plannen foar doornum, circular, healthy en grien dy’t der yn it noarden al binne en dêr’t

‘Dêr slachtsje wy dan dus ús hin mei de gouden aaien foar’

yn in djippe en gruskealige fustifield foar de Rânestêd mar yn eigen plannen. Dat helpt ússels en it hiekt lân. Utendlik, ús ek de Rânestêd.

Geeske Krol is lid-Statslid, Hindrik ten Hove is lid-Sleatlid en lid-lid fan de Earste Kaamer.

De Tsjukmar met op de voorgond het havenje van Oostereze. FOTO ARCHIEF LUGAN REYNOLDS

Reageren op het nieuws? ingezonden@lc.nl

Waar liggen de kansen voor het Noorden voor het vergroten van de Brede Welvaart?

Beleidsoverwegingen

- "PLACE PROSPERITY VERSUS PEOPLE PROSPERITY"
 - gaat het om **gelijkheid tussen mensen of tussen regio's?** (Ongelijkheid tussen mensen binnen regio's kan groot zijn en tussen regio's klein!)
- "WORKERS TO THE WORK OR WORK TO THE WORKERS?"
- GENERATIEVE vs DISTRIBUTIEVE GROEI
 - beleid voor **extra groei of alleen herverdeling?**
- "NATIONAL EFFICIENCY VERSUS REGIONAL EQUITY"
 - **rechtvaardigheid of doelmatigheid** in samenhang met het "koek"-denken

Gelijkheid of doelmatigheid: het 'koek' denken

Wat heeft A het liefst?

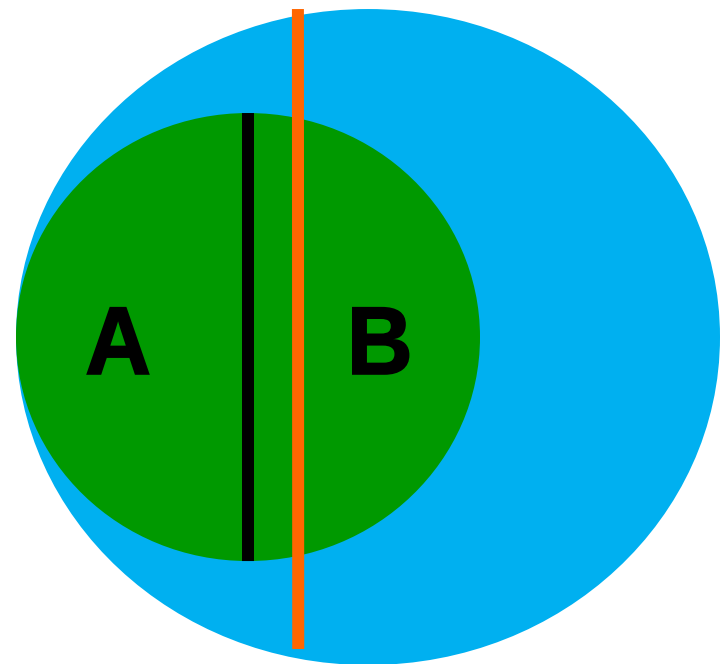
Net zoveel als B of een zo
hoog mogelijk inkomen?

En wat wil B?

Waar kiest het Noorden voor?

Kan dat ook echt?

En hoe dan?

DE ZEVEN VINKJES

JORIS
LUYENDIJK

Hoe mannen zoals ik de baas spelen

Uitgeverij Pluim

| 67

De zeven vinkjes:

1. Eén hoog opgeleide ouder
2. Eén in NL geboren ouder
3. Man
4. Hetero
5. Wit
6. Gymnasium of VWO
7. Universitaire opleiding

→ zijn die er ook
voor regio's?

Seven attributes **superior performance**:

1. **City system**: the presence in a region of a group of medium-sized cities (population: 40,000 to 150,000) in combination with a large city (borrowed size);
2. **Human resources**: high educational levels, moderate wages;
3. **Accessibility**: proximity to major markets and large urban centers in a physical sense, new ideas and broadband internet;
4. **Producer services**: a varied set of firms specialized in consulting, advertisement, finance, etc.;
5. **Institutional infrastructure**: a supporting high quality local government with strategies and leadership from the region itself;
6. **Image**: a positive social climate and a local environment conducive to cooperation among institutions and organizations;
7. **Industrial size mix**: many small and medium-sized firms easily leading to knowledge spillovers, as opposed to dominance of a few large firms. (Source: Cuadrado-Roura, 2001; Van Dijk, c.s. 2019)

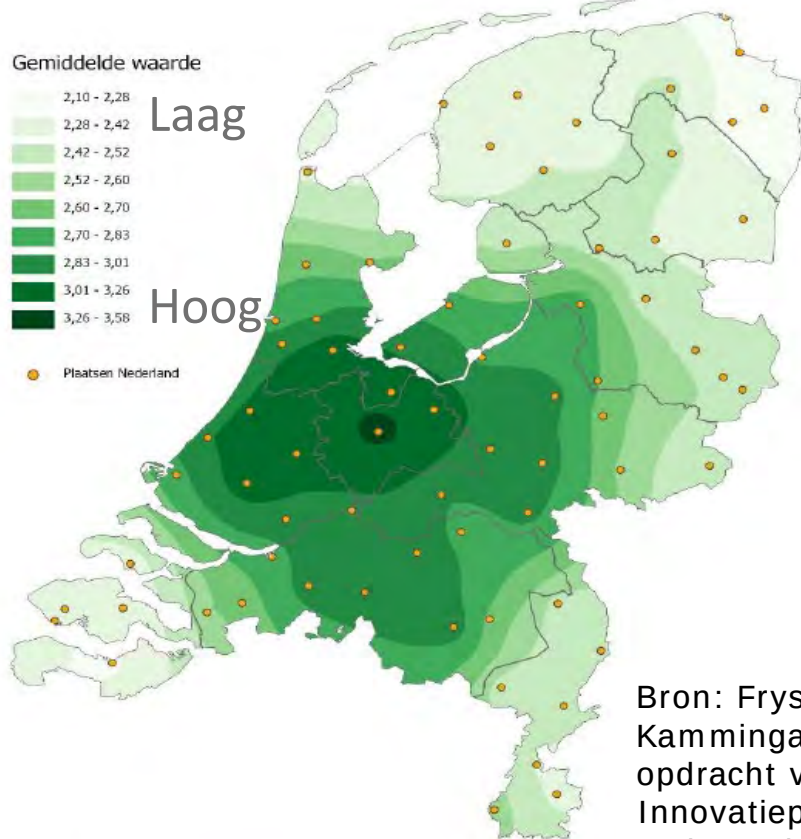
Seven attributes for regional decline

1. Located in the periphery of the national/continental space economy, i.e. inhabited spaces located beyond a one-hour drive from an urban centre;
2. Not located along a major transport axis or trade route;
3. No urban area of over 100,000 and/or less than three urban areas with over 40,000 within a 100 km range of each other;
4. An economic base in resource exploitation and/or primary processing;
5. A resource base whose limits of (profitable) exploitation have been reached;
6. Presence of Weberian weight-losing industries, capital intensive, with high labor productivity and high wages;
7. Climatic and geographical conditions that limit year-round tourism. (Source: Polése and Shearmur, 2006; Van Dijk c.s., 2019)

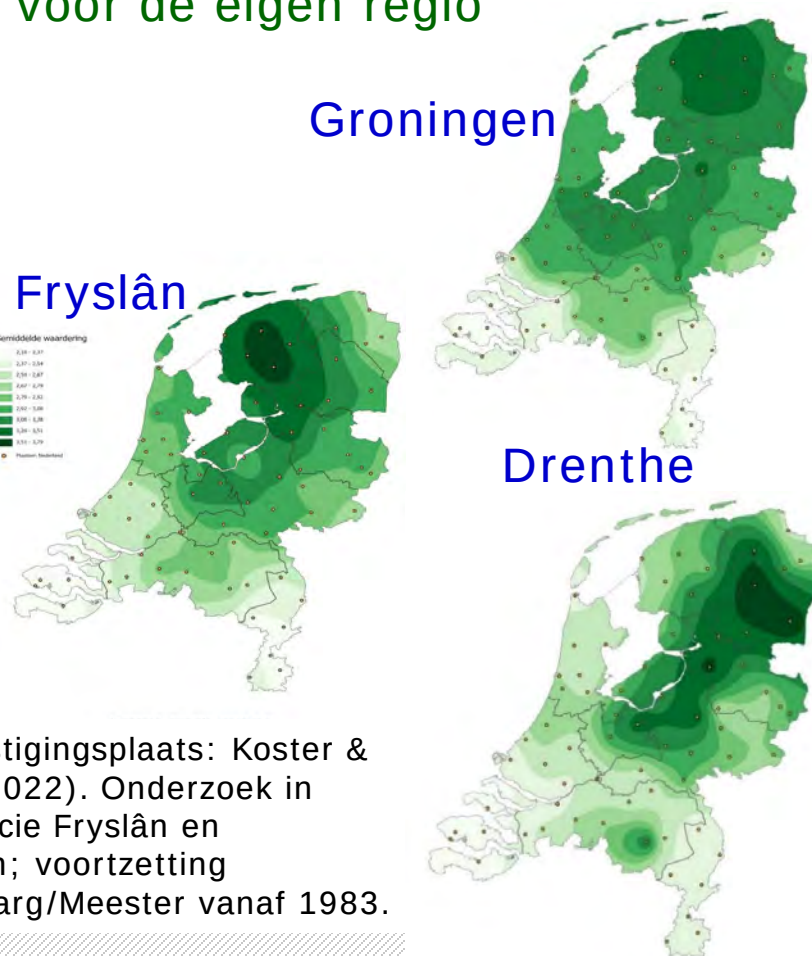

De vestigingsvoorkeuren van ondernemers van in 2020

Voorkeuren alle **Nederlandse** bedrijven:
Centraal Nederland meest populair

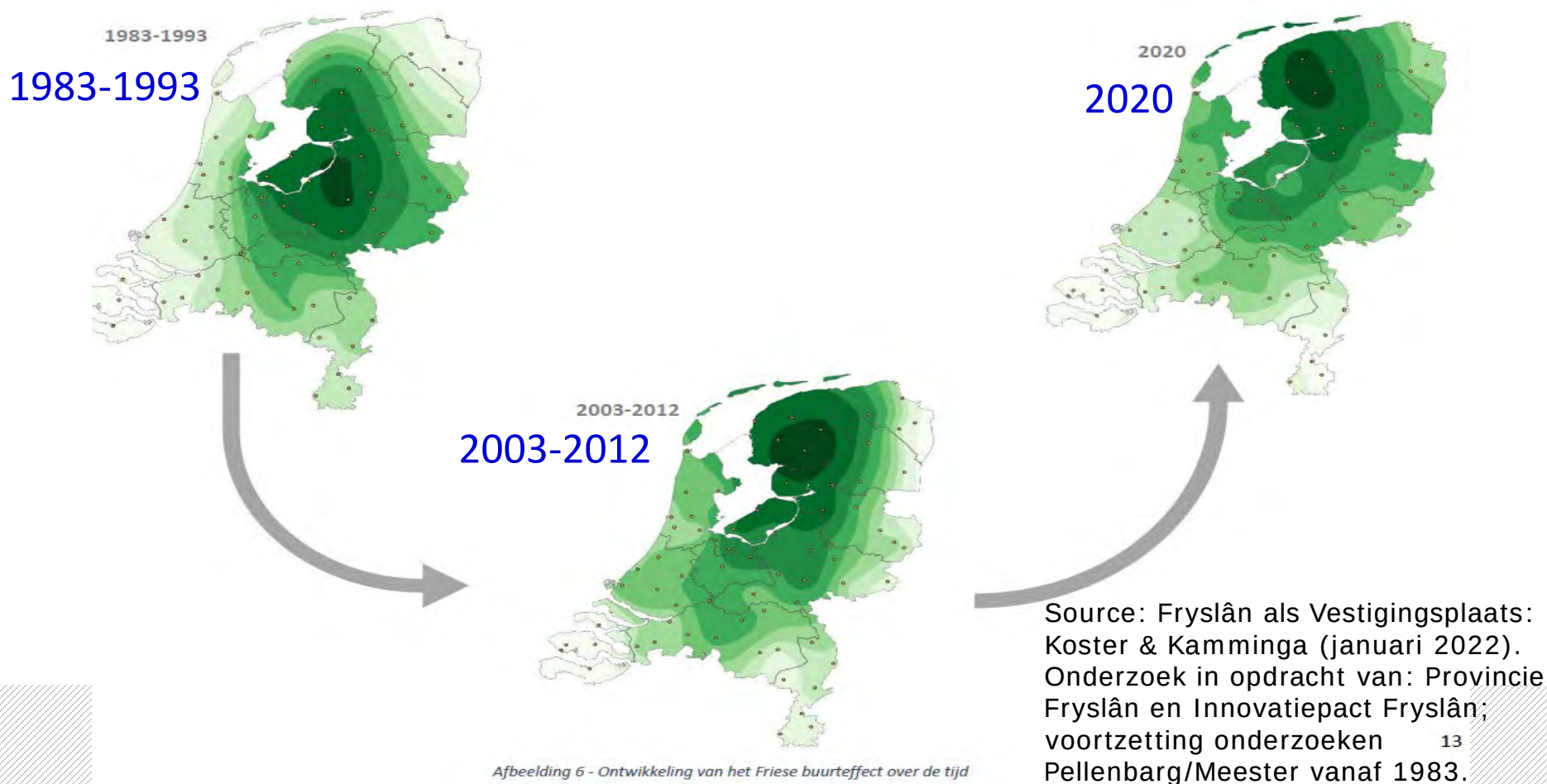
Bedrijven hebben een voorkeur
voor de eigen regio

Bron: Fryslân als Vestigingsplaats: Koster & Kamminga (januari 2022). Onderzoek in opdracht van: Provincie Fryslân en Innovatiepact Fryslân; voortzetting onderzoeken Pellenburg/Meester vanaf 1983.

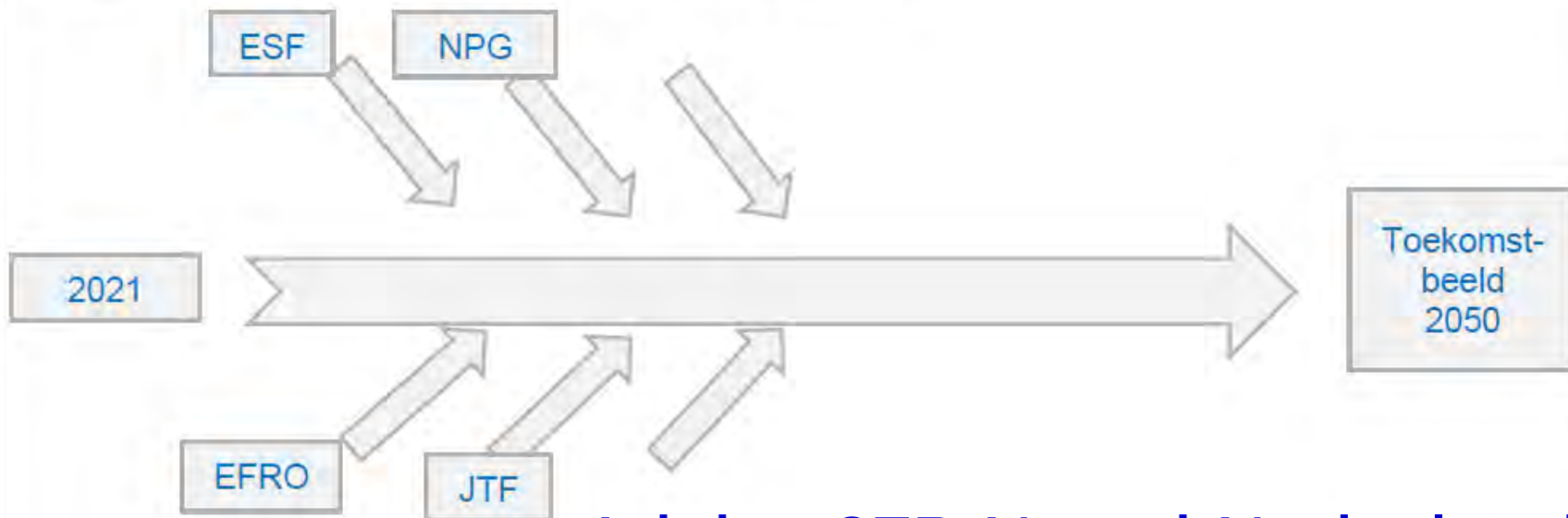
De verandering van de vestigingsvoorkeuren van **Friese** ondernemers van in 1983-2020: **ook bij hen wordt Fryslân steeds populairder!**

Er is heel veel geld, regionaal (NPG 1,15 miljard), nationaal (Groeifonds) en Europees (JTF, EFRO. Etc. > 500 miljoen), maar **integrale visie** op de besteding en relatie met brede welvaart is mager.

Eén gemeenschappelijke visie met ondersteunende fondsen

Advies SER Noord Nederland

**RESEARCH- EN INNOVATIESTRATEGIE
VOOR SLIMME SPECIALISATIE (RIS3)
VOOR NOORD-NEDERLAND
2021-2027**

- Van een lineaire naar een circulaire economie
- Van fossiele naar hernieuwbare energie
- Van zorg naar (positieve) gezondheid
- Van analoog naar digitaal

**SPECIALISATIES
DOOR TRANSITIES**

'NOORD-NEDERLAND: CIRCULAIR,
GELUKKIG EN INCLUSIEF'

Doel is het vergroten
van de Brede Welvaart:
waar liggen de kansen?
SER Noord-Nederland:

1. Energietechniek en -transitie;
Waterstof, Kernenergie
2. Groene chemie;
3. Smart Industry;
4. Agrifood & Health;
5. Watertechniek;
6. Digitalisering;
7. **Toerisme/Vrijtijdseconomie.**

Cruciaal: Human Capital, ofwel
geschikt personeel

Kennis? → Universiteit van het
Noorden

Meer inwoners? → Deltaplan!

GRO

Toerist ontdekt het Noorden

MANNUS VAN DER LAAN

GRONINGEN Corona biedt nieuwe kansen voor het toerisme in het Noorden. De noordelijke provincies met hun lage aantal coronabesmettingen trekken nieuwe gasten.

Lars Bergdorff van Marketing Drenthe erkent dat het 'behoorlijk druk' is in de provincie. Dat blijkt ook uit de Monitor Impact Corona die zijn organisatie van week tot week bijhoudt. Van de verblijfsaccommodaties merkte in de tweede week van juli bijna vier op de tien niets meer van corona. „Vooral campings zijn weer blij met de bezetting. Dat hadden ze in maart niet kunnen dromen. Maar ook een dagattractie als klimpark Joyline in Grollof zit momenteel ramvol.“

Marketing Groningen heeft geen recente cijfers paraat. Maar ook in de provincie Groningen is het volgens woordvoerder Susan Apfel vrij druk. Ze heeft van ondernemers gehoord dat het een stuk beter gaat dan de afgelopen maanden. „Zo weet ik dat Camping Marenland in Winsum vol zit. En dat geldt ook voor B&B Piloersemaorg in Den Ham.“

Momenteel voert haar organisatie campagne onder de titel 'Gelukkig ben je in Groningen'. Volgens Apfel is deze slogan niet ingegeven door het feit dat corona amper voorkomt in de provincie. „Nee, dat heeft er niets mee te maken. Wel met het idee dat Groningen een mooie plek is om te zijn.“

Nu nog is Groningen hekkensluis wat betreft het aantal overnachtingen in Nederland, zowel door binnenlandse als buitenlandse toeristen. Volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) trekt zelfs Flevoland meer toeristen. Drenthe en Friesland doen het van oudsher beter, maar staan ondanks hun toeristische imago ook in de deorderde regio's van het land.

Dankzij corona liggen er nieuwe kansen voor het Noorden, meent hoogleraar economie Louke van Dijk van de Rijksuniversiteit Groningen. Uit onderzoek blijkt dat mensen die in Groningen zijn geweest veel positiever zijn over de provincie dan de groepen die er nooit he

Yvonne en Arjo

'Zo r

Dat de campin the vol zitten v Maar dat de ci Zeestrond Terpen? Dat was i derden toerist het buitenland voor Noord-N

IN HET NIEUWS

7 vrijdag 5 april 2019

DAGBLAD VAN HET NOORDEN

Waddenkust wil alleen belevingstoerist

De Waddenkust, van Bad Nieuwe-schans tot Den Helder, gaat op jacht naar bewuste toeristen, met behulp van verhalen en pasklare routes.

Lelylijn is ook goed voor toerisme

REPORTAGE

Winsum bedolven onder toeristen

Sinds Winsum is uitgeroepen tot allermooiste dorp van Nederland wordt het overlopen door toeristen.

GEA MEULEMA

OPINIE

Dark Sky-toerisme: kans tegen krimp

Een duistere nacht waarin sterren flonkeren, dat kan een toeristisch pluspunt zijn voor het Noorden. Dat toerisme moet wel passen bij aard en schaal van het gebied.

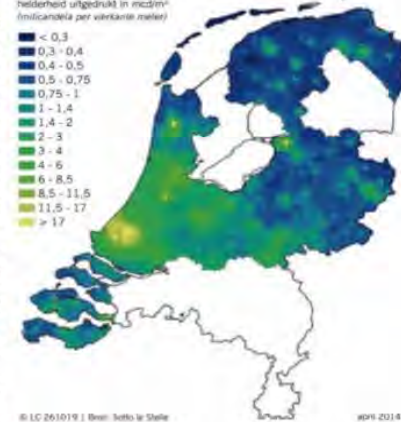
JOHANNES ROZENDAM
LAMMERT DE HOOP

Bewoners van Zwarte Haan aan de waddenzeedijk tekenen omvangs herwaas aan tegen vergoedingverlening door de gemeente Waadhoeke voor de bouw van een 'sterrenobservatorium' ('sturbarn'). Ze wonen er vanwege stilte en rust en vreezen

Mate van verlichting van de lucht boven Nederland

helderheid uitgedrukt in medyni
(limietwaarde per vierkante meter)

- < 0,3
- 0,3 - 0,4
- 0,4 - 0,5
- 0,5 - 0,75
- 0,75 - 1
- 1 - 1,4
- 1,4 - 2
- 2 - 3
- 3 - 4
- 4 - 6
- 6 - 8,5
- 8,5 - 11,5
- 11,5 - 17
- > 17

© LC 261019 | Bron: Setto te Stele

april 2014

Geen massa's, wel kleine groepen individuele rustzoekers

motie en regiomarketing zich richten op doelgroepen met meerwaarde voor het gebied. Geen busleidingen dag- of nachtoeristen, maar fietsende en wandelende verblijfsrecreanten het hele jaar door. Zij waarderen het landschap en de donkere van de nacht. Hun verblijf dient niet alleen verblijfsaccommodaties, buurtsuper, producenten, lokale kunst 'an regionale b&b-onnen we dat sommige haalbezoek, besluiten worden te vestigen. En nisonado's, maar ook en. Dat is een toe-

in' waar in het 12 en fauna tot le

zonderd bestemmingsverkeer). Parkeerruimte voor auto's elders in de

Volgens trendwatchers groeit het aantal liefhebbers van bewust leven,

Omslagverhaal

Zo ziet de markt voor Nederlandse vakantiehuizen eruit

In de pandemie kochten veel particulieren een vakantiehuis in Nederland. Het FD en het Kadaster deden onderzoek naar de prijzen en locaties van vakantievastgoed. Grote vakantieparken in toeristische gebieden zijn in trek.

Zomerserie Vakantie- vastgoed

In het dossier 'Vakantievastgoed' onderzoekt het FD de geldstromen achter de explosief gegroeide markt van vakantiehuizen en -parken. Voor dit project is samengewerkt met het Kadaster, en zijn onder meer ruim 78.000 verkoopakten van tussen 2010 en 2021 geanalyseerd. Afleveringen 2 en 3 volgen in de krant van maandag 25 juli.

Aantal transacties op parken van grootste exploitanten

■ Particulier* ■ Overig

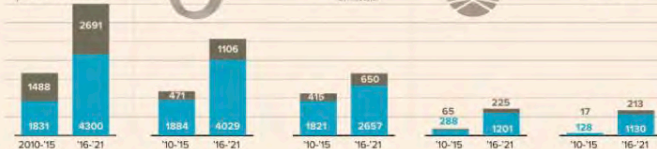
EuroParcs

Roompot

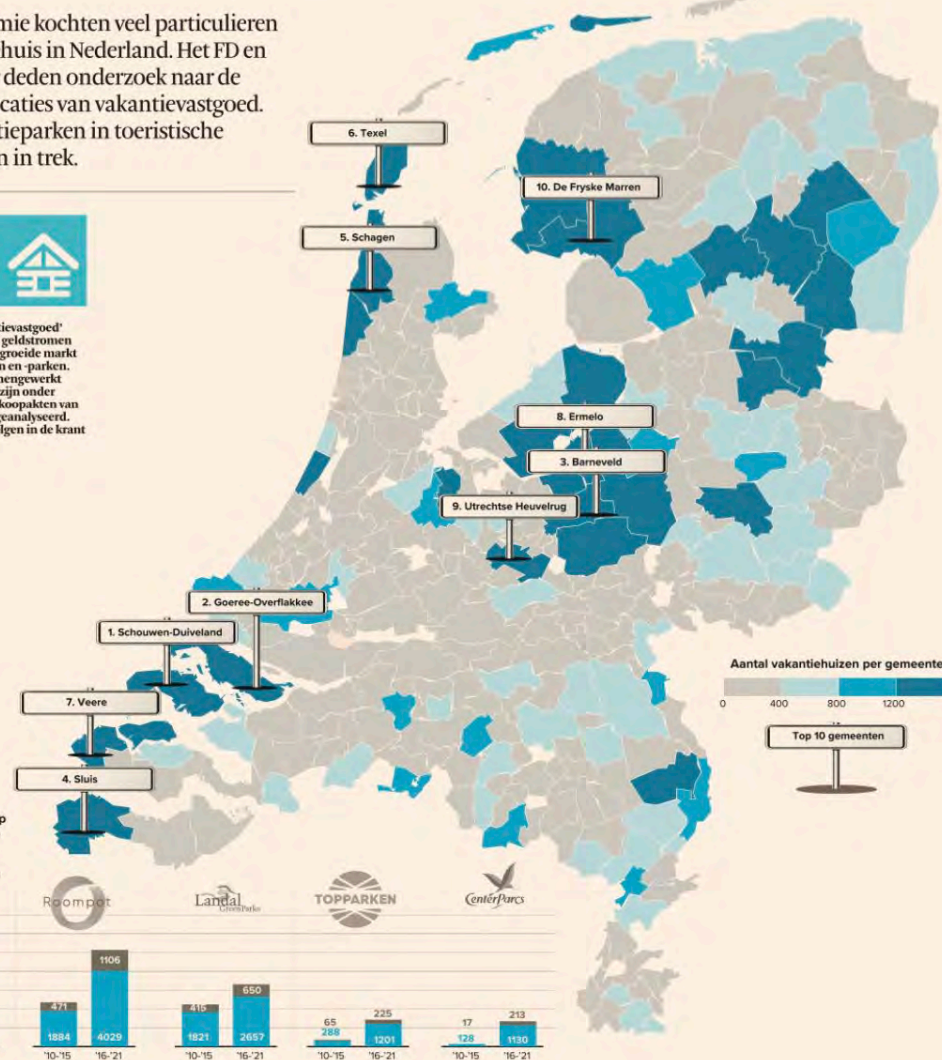
Landal

TOPPARKEN

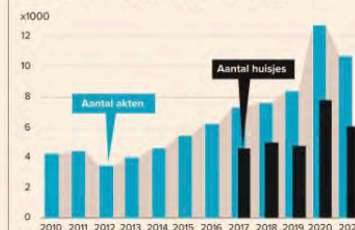
CenterParcs

© FD | CM | Bron: FD Research, Kadaster *op eigen naam

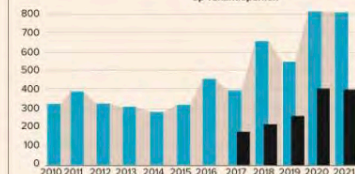
Aantal vastgoedtransacties op vakantieparken

Het aantal transacties op vakantieparken is de afgelopen twee coronajaren flink toegenomen. Bij de aankopen gaat het niet alleen om vakantiehuizen, maar ook om bouw kavels, grond en staplaatsen voor caravans.

Uitgaven aan vastgoed op vakantieparken

■ Totale omzet in € mln ■ waarvan particuliere huizen

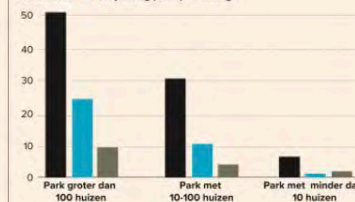

Tijdens de eerste twee coronajaren is €1,6 mrd uitgegeven aan vastgoed op vakantieparken, de helft daarvan door particulieren aan vakantiehuizen. De gemiddelde koopsom van een vakantiehuis is gestegen van €145.000 in 2017 naar €182.000 in 2021.

Eigendomsverdeling naar omvang van het park

Aantallen vakantiehuizen x1000

■ Particulier ■ Bedrijfsmatig (bv/mv) ■ Overig

Op veruit de meeste vakantieparken zijn particuliere eigenaren in de meerderheid. Hun bezit is vooral op grote parken geconcentreerd. Daar is ook hun aandeel, met zo'n driekwart van de huizen, het grootst. Op de kleine parken is hun aandeel met 60% lager.

Bron: Kadaster

Toerist (iets) positiever over provincie

ERIK VAN DER VEEN

GRONINGEN Het toeristisch imago van Groningen zit in de lift. Nederlanders zijn nu iets positiever over een vakantie in de provincie dan drie jaar geleden.

In de tweejaarlijkse rondvraag naar het toeristisch imago van de provincie krijgt Groningen een 7,8. Dat is weliswaar maar een tiende puntje hoger dan in 2019, maar daarachter steekt een veel forsere stijging van het rapportcijfer voor afzonderlijke onderdelen van het 'toeristisch product Groningen'.

Van de overnachtingsmogelijkheden tot de natuur, het landschap, de fiets- en wandelroutes of de (cultuur)historie: al deze punten krijgen een positiever oordeel van duizend ondervraagde Nederlanders. Vooral toeristen die hier recent zijn geweest zijn positief. Het cijfer van degenen die Groningen de laatste drie jaar niet hebben bezocht, is lager maar stijgt licht: 6,4.

Wat forse verschil is ook te zien in het antwoord op de vraag hoe groot Nederlanders de kans schatten op een vakantie in de provincie. Van de recente bezoekers denkt 74 procent hier nog terug te keren. Bij de niet-bezoekers denkt 34 procent dat. In beide gevallen is dat een stijging van 10 procent ten opzichte van 2019, maar het gat is groot.

„Daar is nog een wereld te winnen”, analyseert Tim Verver van onderzoeksbureau Sweco. Tus-

Bezoekers roemen de rust, ruimte en natuur in Groningen

sen bezoekers en niet-bezoekers gaapt een forse 'image-gap', gevoed door gebrek aan kennis. Wie hier is geweest roemt vooral de rust, ruimte en natuur, wie de provincie niet kent denkt bij Groningen vooral: aardbevingen, gas, afgelegen en 'ver weg'.

Die associatie Groningen-gas is wel iets minder prominent dan in 2019, maar voor gedeputeerde Mirjam Wulfse onderstreept het dat de provincie nog veel harder op de trom moet slaan in de rest van het land.

Recent werd daarom het charmecoffensief Visitgroningen.nl afgetrapt, een campagne die de promotie van Marketing Groningen en zijn regionale tegenvoetters onder één webportaal brengt.

Een plek voor massatoerisme zal Groningen nooit worden, weet Wulfse. „Wij moeten het vooral hebben van een bepaald type publiek, dat geen pretparken opzoekt maar komt voor onze dorpjes, orgels, middeleeuwse kerken, borgen en cultuur.” Dat moeten niet alleen meer mensen uit de (veelal hogeropgeleide) doelgroep weten, het moet ze ook gerichter worden aangeboden in arrangementen die het beste van Groningen bundelen.

| 76

Groningen is erg onbekend: toeristen die in Groningen geweest zijn, zijn lovend (cijfer 7,8), maar die er niet recent geweest zijn niet: 6,4

dinsdag 2 november 2021

DAGBLAD NOORDEN

GRO

IN HET NIEUWS 3

Met de veerpont naar Noorwegen

Wie naar Scandinavië wil hoeft vanaf volgend voorjaar niet langer te kiezen tussen een lange auto- of vliegtuig. Vanuit de Eemshaven vertrekt dan drie keer per week een veerpont naar het Noorse Kristiansand.

GERD VAN HOFSTLOT

Met de nieuwe veerdienst die vanaf volgend voorjaar gaat veren tussen de Eemshaven en Kristiansand in het zuiden van Noorwegen hoopt de Holland

university of
 groningen

Pier Holwerd naar Ameland

Aanlegplaats van de veerboot naar Ameland bij Holwerd 28 juli 2009

Holwerd heeft er niks aan!

university of
 groningen

Vergelijking met
 Duitsland:
 Carolinensiel

Bottom-up bewonersinitiatief

Spoelmeer

Holwerd aan Zee!

Cijfers plannen Holwerd aan Zee slaan dieprood uit

TOM VAN DER LAAN

Holwerd Ten nog geheim document laat zien dat het miljoenenproject Holwerd aan Zee veel meer kost dan het de regio oplevert. Tegenover iedere geïnvesteerde euro zal hooguit 70 cent aan inkomsten staan.

Holwerd aan Zee zou 192 miljoen euro gaan kosten, maar het project om de leefbaarheid in het waddendorp te vergroten zal hooguit 135 miljoen aan inkomsten genereren. Dit staat in een nog geheim MKBA-onderzoek. In handen van deze krant. MKBA staat voor maatschappelijke kosten-batenanalyse en berekent de haalbaarheid en betaalbaarheid van een grote investering, voor een periode van honderd jaar.

Voor Holwerd aan Zee staat de balans dieprood uit. Het gat tussen uitgaven en eventuele inkomsten bedraagt 66 miljoen euro, heeft ingeniëursbureau Witteveen en Bos berekend in opdracht van de provincie Fryslân. Het rapport ligt al maanden in de la op het Provinciehuis.

Holwerd aan Zee betekent het plan om de waddendijk te doorbreken en het water tot aan het dorp te laten stromen. Het dorp moet daardoor aantrekkelijker worden voor toeristen. Al jaren wordt er gepruut en gelobbyd voor de plannen.

De onderzoekers hebben twee varianten van het project door de rekenmachine gehaald: de groeivariant, waar de voorkeur van de plannenmakers naar uit gaat, en een uitgekkele basivariant. Reide 'kosten' dit meer dan dat zij de regio opleveren', schrijven de onderzoekers. De basivariant kost 137 miljoen euro en levert 97 miljoen op, een verschil van 40 miljoen euro.

In die variant zijn de vaargeul, sluis, wachtplaats en boulevard uit de plannen verdwenen. Het is precies dat wat Holwerd dan letterlijk aan zee laat liggen. Ook de stormvloedkering in de zeedijk is geschrapt in de basivariant. Het te graven water zou dan alleen als natuur gebruikt worden. In wat de groeivariant is gaan heten, is wel het effect van de vaargeul afgewogen.

Dat de vaartocellen een econo-

mische impuls oplevert voor Holwerd en omgeving blijkt niet uit de cijfers. Het plan met het water tot in het dorp zal zo'n 1000 nieuwe overnachtingen op boten opleveren, schetsen de onderzoekers. Het zal ook leiden tot 11.000 overnachtingen meer dan in de basivariant, waarin de onderzoekers uitgaan van een plus in de toerismesfeer. Wel zien ze een grotere groei in dagjesmensen dan in toeristen die minimaal een nacht in Holwerd blijven.

Van alle inkomsten zal een derde worden hanteergracht door toeristen, beschrijven de onderzoekers. Slechts een paar ton van de tientallen miljoenen euro's aan toeristeninkomsten komt van bootovernachtingen. De ingenieurs vragen zich hardop af of het wel lukt om voor

die paar boottoeristen een geul met sluis te graven.

Tegenover de beperkte groei in toeristeninkomsten staat in de uitgebreide variant en flinke waardevermindering van de woningen in Holwerd. Om zal er minder leegstand zijn en zullen meer bedrijven en ondernemers naar Holwerd trekken.

De MKBA-analyse van dit voorjaar is al de derde over Holwerd aan Zee. In 2015 werden de kosten nog geschat op 177 miljoen euro met een positief saldo van 18 miljoen. Het onderhoud van Holwerd aan Zee werd toen geschat op 26 miljoen euro. Zeven jaar later gaat het om 78 miljoen euro.

Het onderzoek is een nieuwe tegengalm in het project waar in stuursystemen al jaren over wordt gesproken. Vorig jaar nog citeerde de Leeuwarder Courant uit een onderzoek van drie gerenommeerde ingenieurbureaus. Holwerd aan Zee, schreven ze, is niet realistisch, onhaalbaar en schadelijk voor de natuur. Ze twijfelden aan de 'haalbaarheid, uitvoerbaarheid en de onderhoudsbaarheid' van het waterproject.

Geul met sluis graven voor paar extra toeristen lijkt onrealistisch

woensdag 29 juni 2022 ■■■ LEEUWARDER COURANT

in het nieuws 3

Komt Holwerd nog wel aan zee?

Het project Holwerd aan Zee wordt uitgekleed. Hoeveel erover blijft van het miljoenenproject wordt woensdag duidelijk.

De plannen voor het veelbesproken gebied bij Holwerd worden verder uitgekleed. FOTO: LONAROCK FOTUWEEK

TIM FIERANT
TOM VAN DER LAAN

Vie welens in een trein van Archa stapt, kan reizen met Het Wad, de Snijder Mar of Oerol. In de achttien namen van de in op de noordelijke spoortijd ook centje met de naam aan hog maar moet blijken wat stremming ervan wordt. Holwerd aan Zee.

te woensdag presenteert de groep Holwerd aan Zee, met n overbieder, LTO, Stichting erd aan Zee en de Vogelbe- ring, de vernieuwde plannen de achtertuin van het dorp. De zal daar niet meer in staan, met jna alle nautische activiteiten" oordikt

donderdag 30 juni 2022 ■■■ LEEUWARDER COURANT

Holwerd aan Zee: 1200 bedden nodig

TIM FIERANT
TOM VAN DER LAAN

Holwerd Het aantal bedden moet de betaalbaarheid van Holwerd aan Zee redden, maar komen de toeristen wel als het afgeslankte plan wordt doorgezet?

Waddenlogies aan het getijdenmeer, een waddenhotel aan de zeedijk, appartementen aan de havenkade en hotels in Holwerd, Blijen en Ternaand. Deze plannen, beschreven in de dromen van Holwerd aan Zee, zouden het waddendorp in één klap een derde meer bedden opleveren.

Maar deze bedden, 500 stuks, aan het verschil nog niet maken bij de vraag of de mogelijke investier-

gen in Holwerd aan Zee zich gaan terugbetalen, schrijft ingenieurbureau Witteveen en Bos in een nieuwe MKBA-rapport over Holwerd aan Zee, die woensdag verschijnt. Er zijn eigenlijk 780 bedden nodig om het met kosten in balans te krijgen', maar voor een 'meer robuuste MKBA-uitkomst' stakt de teller pas op 1200 bedden.

De toerist die wakker wordt in een van de bedden, is de sleutel naar de komst van Holwerd aan Zee. Want pas als de toerist blijft slapen, het liefst met honderden tegelijk, dan worden de investeringen in de voortuin van Holwerd terugverdiend.

Woensdag deelde de stuurgroep Holwerd aan Zee de plannen, waar deze krant al eerder over schreef.

Verder onderzoek naar vraag: is toerist wel van plan te komen?

Veel van wat ooit de droom was, is weggesneden. Er komt geen sluis met een haven en boulevard in het dorp, maar een getijdenmeer met een smalle doorgang in de zeedijk. Om die afgeslankte plannen rendabel te krijgen, zijn dus veel bedden nodig, schrijven de onderzoekers. Maar komen die ook? Witteveen en Bos: Zijn er ondernemers die de bedden willen realiseren en kunnen

zij de daartoe benodigde vergunningen verkrijgen gezien de natuurdoelen voor het gebied? Een eerdere, geheime MKBA-analyse over de economische en maatschappelijke effecten van Holwerd aan Zee liet zien dat het project veel meer kost dan zal terugvloeien aan inkomsten in de regio, via bijvoorbeeld toerisme.

Stuurgroep-lid Marro Verbeek van de Stichting Holwerd aan Zee stelde onlangs dat geactualiseerde uitkomsten in het MKBA-rapport wel in balans zouden zijn. In de bijgestelde versie blijven de conclusies staan. De min is iets minder diep, maar tegenover iedere geïnvesteerde euro staat (tussen de 67 en 70 cent aan inkomsten. Dat was in de eerste versie tussen de 66 en 70 cent. Het

verschil is 'volledig toe te schrijven aan lagere investeringskosten en wordt voornamelijk veroorzaakt door de eenmalige verkoop van klei die beschikbaar komt door het graven van het getijdenmeer'.

Want dat is een andere potentieële goudmijn, denkt de stuurgroep. Het verkopen van klei uit vrijkomend silt van het te graven getijdenmeer kan de kas een beetje spekken, maar zet geen zoden aan de dijk. Voor het baggeren en verkopen moeten ook kosten worden gemaakt, voor onderzoek en de diepte en vervoer.

De komende maanden laat de stuurgroep verdiepend onderzoek doen. En moet duidelijk worden of de toerist wel van plan is om naar Holwerd te komen.

Enthousiasme blijft voor Holwerd aan Zee

LEEWARDEN Het ontvucherende baar en onderhoudbaar zijn. Verant-

Dragers waterproject Holwerd: even ademen en doorgaan

VERVOLG VOORPAGINA

Volgens de rapporteurs zijn er te veel ingrepen in het gebied nodig, zodat zij zich hardop afvragen of je dat het kwetsbare gebied naast de Waddenzee wel moet aandoen.

Fokkinga benadrukt dat het gaat om een uitgekleept conceptversie van het onderzoek. De uitkomsten kunnen, zegt hij, dus nog veranderen. Pas eind dit jaar, als de definitieve versie wordt besproken, wil hij er inhoudelijk op reageren. Maar: „It is wettelijk dat der in balans is tussen ekologie, morfologie en ekonomy.”

De stuurgroep van het project, onder meer de provincie, de gemeente Noardeast-Fryslân, Wetterskip Fryslân, LTO en de Vogelbescherming spraken gisteren over het rapport. Wethouder Jelle Boerma (VVD) van Noardeast-Fryslân en lid van de

stuurgroep wilde na afloop niet reageren.

Directeur Lutz Jacobi van de Waddenvereniging zegt dat dit rapport „no even lánje moet. Miskien moatte der wat oanpassings komme, mar it bliuwt in goed projekt. It ôfkeakjen fan in plan dêr't al tsien jier oan wurke wurdt, fyn ik net terjochte. Net foar neat binne ûnder oare de fûgel beskerming, de postkoadelotterij en ek wy hjir by belutsen.”

Jacobi doelt op de 15 miljoen euro die de goeddoelorganisatie over heeft voor het project. De provincie Fryslân zit voor 10 miljoen euro in Holwerd aan Zee. De gemeente

'Miskien moatte der oanpassings komme'

Noardeast-Fryslân zette er al eens 5 miljoen euro voor opzij. Het rijk verdubbeld die inleg uit het Regiofond. Het Waddenfonds is bereid 8 miljoen euro over te maken.

Er gaapt nog een gat van zo'n 10 miljoen euro. Voor het realiseren van Holwerd aan Zee is zeker 63 miljoen euro nodig. Met dat geld moet Holwerd aan zee komen te liggen. Een vaargeul verbindt het centrum van het dorp met de Waddenzee. Met een binnenhaven, een sluis, een eiland met vakantiewoningen en vogelgebieden wil de stuurgroep van Holwerd een toeristische trekpleister maken.

Het miljoenenproject oogst lof, benadrukt Fokkinga. „It is in útgaajend ikoanprojekt, dat we ek op in oare wize beoardele moatte. Hoe? Troch der out-of-the-box nei te sjen, yn elts gefal.”

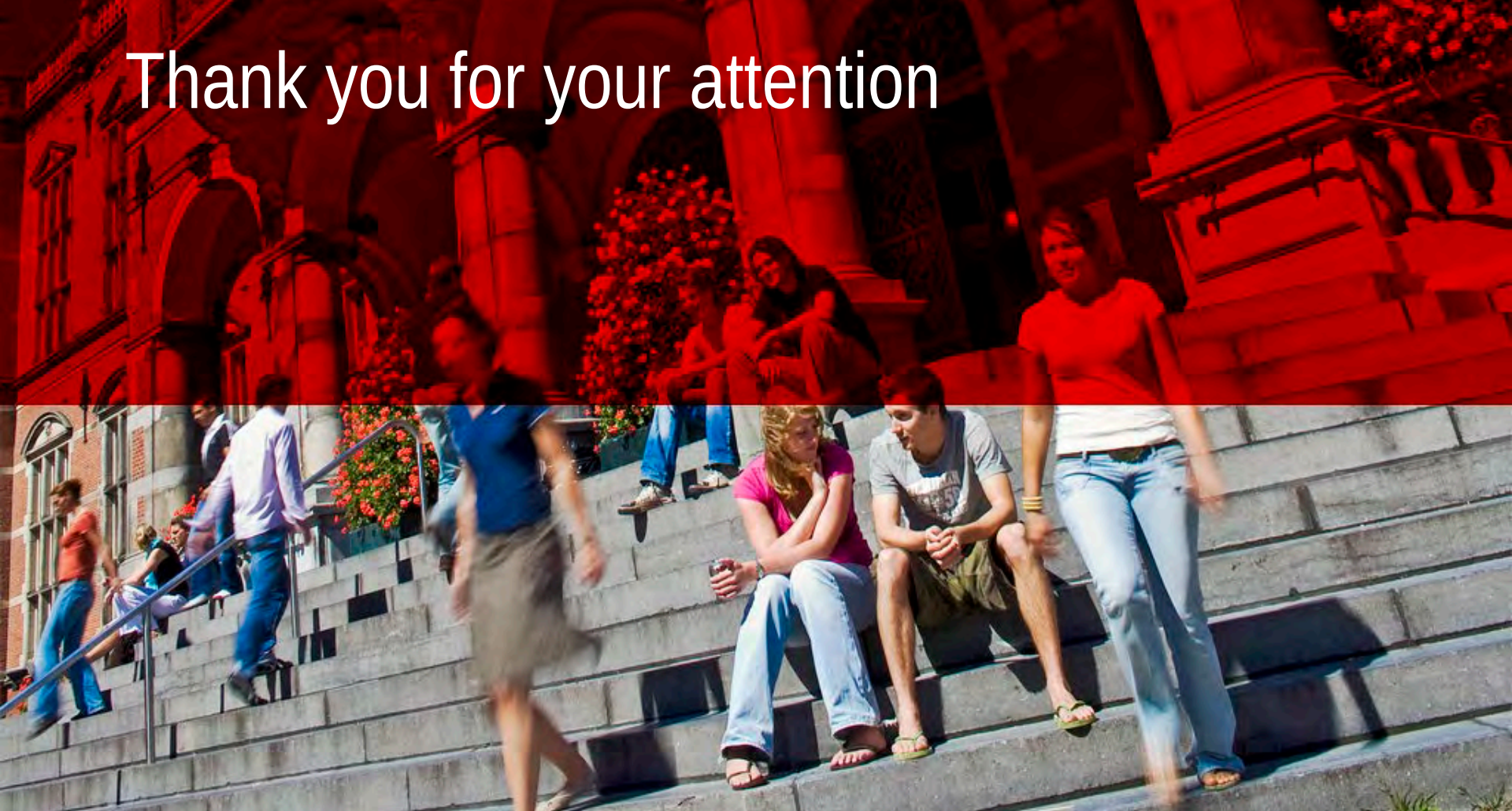
Final remarks

university of
 groningen

| 83

Thank you for your attention

university of
groningen

Human Capital, Regionale Arbeidsmarkten en Ongelijkheid

Prof. dr. Jouke van Dijk

Hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse, Vakgroep Economische
Geografie, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Afscheidsrede, Senaatszaal, Academiegebouw, 15 September 2022

Email: Jouke.van.dijk@rug.nl

Website: www.joukevandijk.nl